

PAPER DETAILS

TITLE: Hanefi Mezhebinde Süf'a Hakki ve Fikih Öğretimi

AUTHORS: Muhammet Abdülmecit Karaaslan

PAGES: 1-37

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4303485>

2025, 9 (1), 1-37 | Araştırma Makalesi

Hanefi Mezhebinde Şüf'a Hakkı ve Fıkıh Öğretimi

Muhammet Abdülmecit Karaaslan ¹

Öz

Şüf'a hakkı hukuk sistemlerinde ortaklar arasında olan bir hak olmakla beraber ayrıntısıyla İslam hukukuna özgü bir haktır. Bu hak çeşidi, çıkmaz sokak, özel yol, özel su kanalı gibi belirgin kapalı bir alanda hak sahiplerinin olası fayda ve zararlarını korumak ve dengelemek amaçlı ihdas edilmiştir. İslam hukukçuları, şüf'ayı devren mülkiyet sebebi sayar ve mülkiyet hakkının sınırlandırıcı ve yenilik doğuran akitlerden kabul ederler. Satıcı ile müşteri arasında şüf'adarın üçüncü bir kişi olma niteliği olup çeşitli öncelikleri vardır: Bunlar önce satılan malda ortaklık sonra irtifak haklarında ortaklık ve bitişik komşuluktur. İslâm hukuku, şekil ve içerik bakımından kazuistiktir. Bunlar önce satılan malda ortaklık sonra irtifak haklarında ortaklık ve bitişik komşuluktur. İslâm hukuku, şekil ve içerik bakımından kazuistiktir. Günümüzde hukuk metinleri daha çok mücerred yöntemle ele alınmakta zamanla bu metot ders kitaplarına da sirayet etmiş bulunmaktadır. Oysa öğrencilerin soruları daha çok meselecî tarzda olmaktadır. Bu çalışmada Hanefi mezhebi özelinde şüf'a hakkı, genel olarak işlenilerek fıkıh öğretimi ilişkisi üzerinde durulmuştur. Fıkıh öğretiminde bu iki yöntemin etkisinin yanı sıra; problem çözme, gösteri ve doğrudan analogi gibi çeşitli öğretim tekniklerin de nasıl kullanılacağı araştırılmıştır. Araştırmamızın yazımında derleme ve nitel araştırma yöntemlerinden metin analiz yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Hanefi Mezhebi, Şüf'a Hakkı, Fıkıh Öğretimi, Mücerret-Meselecî Yöntem, Olay Örgüsü, Şematize

Karaaslan, Muhammet Abdülmecit. "Hanefi Mezhebinde Şüf'a Hakkı ve Fıkıh Öğretimi". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/1 (2025), 1-37. <https://doi.org/10.32711/tiad.1570953>

Geliş Tarihi	21.10.2024
Kabul Tarihi	04.01.2025
Yayın Tarihi	28.03.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye, akaraaslan@bartin.edu.tr, ORCID:0000-0003-0411-3961

al-Shufa/Pre-emption Right and Fiqh Teaching in the Hanefi Sect

Muhammet Abdülmecit Karaaslan¹

Abstract

Although the right to shufa is a right between partners in legal systems, it is a right specific to Islamic law. This type of right has been established to protect and balance the possible benefits and damages of the right holders in a prominent closed area such as a cul-de-sac, private road, private water channel. Islamic jurists consider shuf'a as a reason for transfer of property and accept it as one of the contracts that limit the right of ownership and create innovation. Between the seller and the customer, the suffragette has the quality of being a third party and has various priorities: First, partnership in the goods sold, then partnership in easement rights and adjacent neighborhood. These are first partnership in the property sold, then partnership in easement rights and adjacent neighborhood. Islamic law is kazuistic in form and content. Today, legal texts are mostly handled with the method of remuneration, and over time, this method has spread to textbooks. However, students' questions are more in an issue-oriented style. In this study, the right to shut in the Hanafi madhhab is generally processed and the relationship between fiqh teaching is emphasized. In addition to the effect of these two methods in teaching fiqh; It is also investigated how to use various teaching techniques such as problem solving, demonstration and direct analogy. In writing our research, text analysis method, which is a compilation and qualitative research method, was used.

Keywords: Islamic Law, Hanafi Madhhab, Right to Shufa, Fiqh Teaching, Abstract-Issuer Method, Plot, Schemas.

Karaaslan, Muhammet Abdülmecit. "al-Shufa/Pre-emption Right and Fiqh Teaching in the Hanefi Sect". *Türkiye Journal of Theological Studies*, 9/1 (2025), 1-37. <https://doi.org/10.32711/tiad.1570953>

Date of Submission	21.10.2024
Date of Acceptance	04.01.2025
Date of Publication	28.03.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Asst. Prof. Dr. Bartın University, Faculty of Islamic Science, Department of Islamic Law, Bartın/Türkiye, akaraaslan@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0411-3961

Giriş

Şüf'a/ön alım hakkının hikmeti ve amacı, komşular ve ortaklar arasına istemedikleri, tanımadıkları, onlara zararı dokunabilecek kişilerin girmesini engellemek, eski ortak ve komşuların huzur ve öncelik haklarını muhafaza etmek ve emniyetini sağlamaktır. Şüfa hakkı tanınmaması durumunda meydana gelebilecek olumsuzluklar; ortakların taksimi istemesi, yeni gelen ortağın uyumsuz kişi olması veya diğer ortakların imkânını aşan yatırımlar teklif etmesi, komşular arasında niza vb. sebepler sayılabilir. Ekonomik bakımdan şüf'a, gayrimenkul malların parçalanıp dağılmasını engellemek hatta onları birleştirmek amacını da barındırmaktadır. Zira mülkler, parçalanıp küçüldükçe değerlendirilmesi güçleşmektedir. Bu nedenle nice küçük gayrimenkuller ihmale ve zarara uğramaktadır. Günümüzde bunun misali çoktur.

Şüf'a hakkı, ayrıntısıyla İslâm hukukuna has bir konu olsa da benzeri ve sınırlı olarak başka hukuklarda da yer alan bir meseledir. 1981 yılı verileri itibarıyla örneğin ABD,³ Alman, Avusturya, İtalyan, İngiliz ve Fransız medeni kanunlarında şüf'a hakkı bulunmaktadır. Yalnız bu devletlerin kanunlarında şüf'a konusu İslâm hukukundaki kadar ayrıntılı değildir. Alman medeni kanununda yirmi iki, Avusturya medeni kanununda yedi, T.C. kanunlarında (4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren 339 sayılı Medeni Kanununda 3 madde⁴ ve 4 Ekim 1926'da uygulamaya konan 359 sayılı Borçlar Kanunu'nda 1 madde⁵ ile 18 Haziran 1927 kabul tarihli, 622, 623, 624 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu 1 madde⁶) olmak üzere beş, Fransız medeni kanununda sadece bir madde bulunmaktadır. Tarihi hiç de eski olmayan İtalya medeni kanununa şüf'a hakkı ancak 6.03.1942 yılında yer edinebilmiştir. İslâm hukukunda ise tüm hukuklardan evvel ve ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.⁷

Eski Medeni kanuna göre 24607 sayılı 22/11/2001 kabul tarihli yeni TMK'da 5 maddede şüf'a hakkı mevcuttur. 27836 sayılı, 12/1/2011 kabul tarihli Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda ise şüf'a hakkı yer almamıştır. Öncekine göre 27836 sayılı, 11/1/2011 kabul tarihli yeni Borçlar Kanunu'nda ise 6 maddede şüf'a hakkı zikredilmiştir. Önceki kanunlardaki beş maddeye göre yeni kanunlarımızda on iki yerde şüf'a hakkı ele alınarak nisbî olarak bir artış söz konusudur.⁸

Şüf'a konusunda tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkçe olarak iki kitap, biri doktora olmak üzere beş lisansüstü tez ve bir de makale mevcuttur. Yine bu konuda ilki Ali Şafak'ın *Hadislerde ve Mukayeseli Hukukta Şüf'a Hakkı Konusu ve Hak Sahipleri*⁹, ikincisi

³ Örnek olması açısından Amerika'da çeşitli eyaletlerde kanunlar olup bunlar 19. yüzyılın sonlarında çıkan bir yasa ile emlakçıların hile yaparak fakirlerle anlaşarak gecekondulaşma ile hazine arazilerini şüf'a hakkı yoluyla ele geçirme yöntemlerine karşı sınırlandırılması konusunu belirtebiliriz. Amerika'da federal yasalar ile eyalet yasaları çakiştığında federal yasalar geçerli olup özel bir kurul görevlendirilerek kamu zararı olup olmadığı incelenerek karar verilmektedir. Ali Şafak, *Hadislerde ve Mukayeseli Hukukta Şüf'a Hakkı Konusu ve Hak Sahipleri* (Erzurum: y.y., 1981), 36-37; The United States Conference Of Mayors (USCM), "Preemption of City Authority in America by Richard Briffault Joseph P. Chamberlain (Professor of Legislation Columbia Law School)" (Erişim 21 Ağustos 2024)

⁴ Medeni Kanun (MK), *Resmî Gazete* (4/4/1926), Kanun No. 743, md. 658, 659, 919. 3.

⁵ Borçlar Kanunu (BK), *Resmî Gazete* (29/4/1926), Kanun No. 818, md. 216.

⁶ Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK), *Resmî Gazete* (2, 3, 4/7/1927), Kanun No. 1086, md. 527.

⁷ Ali Şafak, *Hadislerde ve Mukayeseli Hukukta Şüf'a Hakkı Konusu ve Hak Sahipleri* (Erzurum: y.y., 1981), 7-8.

⁸ Türk Medeni Kanunu (TMK), *Resmî Gazete* (8/12/2001), Kanun No. 4721, md. 732, 733, 734. 735, 1009; Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK), *Resmî Gazete* (4/2/2011), Kanun No. 6100; Türk Borçlar Kanunu (TBK), *Resmî Gazete* (4/2/2011), Kanun No. 6098, md. 237, 238, 239, 240, 241, 242.

⁹ Şafak, *Hadislerde ve Mukayeseli Hukukta Şüf'a Hakkı Konusu ve Hak Sahipleri*, 1-149.

Mehmet Dirik'in *İslâm Hukukunda Şüf'a*¹⁰ olmak üzere iki kitap çalışması vardır. Makale olarak da İlyas Yıldırım'ın *Şüf'a/Önalım Hakkı-Mecelle ve Türk Medeni Kanunu Merkezli Bir Mukayese*¹¹ adlı makaledir.

Lisansüstü tez olarak biri Ali Öztürk'ün *Hanefî mezhebinde muhtasar metinlerin ortaya çıkışı (Şüf'a örneği)*¹² adlı doktora tezi, yüksek lisans tezi olarak tarih sırasıyla Habibullah,¹³ Alrbati,¹⁴ Yurtoğlu,¹⁵ Aygün¹⁶ ve Demiralay'ın¹⁷ çalışmaları bulunmaktadır.

Arapça birçok çalışmakla olmakla beraber bunların öne çıkanları, Fuâd Hasûne Abdür-raûf el-Carcâvî'nin¹⁸ "*Ahkâmu's-şüf'a fi's-şeri'ati'l-İslâmiyye*" adlı yüksek lisans tezi ile Abdullah b. Abdülaziz ed-Der'an'ın *Ahkâmu's-şüf'a fi'l-fikhi'l-İslâmi dirâse mukârene bi'l-kânûni'l-vad'iyyi* adlı çalışmalarıdır.¹⁹ Ayrıca İslam hukukunun meselecî/kazuistik yapısı üzerine Yakup Mahmutoğlu'nun bir makalesi vardır.²⁰

Bizim makalemiz özelinde özellikle Hanefî mezhebinde genel ve özet olarak örnek olay eşliğinde bağlamında ele alan şüf'a hakkını ele alan müstakil bir makale çalışması bulunmamaktadır. Akademide fıkıh öğretimi esnasında öğrencilerin şüf'a gibi bazı fıkıh konularını anlamadaki zorlukları, bizim şüf'a gibi nispeten daha kompleks ve tarafları çok bir konuyu çalışmamıza yol açmıştır. Bu bağlamda fıkıh öğretim yöntem ve teknikleriyle konu şematize edilerek daha somut hale getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmamızın yazımında derleme ve nitel araştırma yöntemlerinden²¹ metin analiz yöntemi kullanılmıştır.

¹⁰ Mehmet Dirik, *İslâm Hukukunda Şüf'a* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022).

¹¹ İlyas Yıldırım, "Şüf'a/Önalım Hakkı-Mecelle ve Türk Medeni Kanunu Merkezli Bir Mukayese", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16/31 (Nisan 2018), 317-336.

¹² Ali Öztürk, *Hanefî mezhebinde muhtasar metinlerin ortaya çıkışı (Şüf'a örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2023), 1-388.

¹³ Khudayberen Habibullah, *İslâm Hukukunda Şüf'a* (İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 1-143.

¹⁴ Hani M. Faraj Alrbati, *Mülkiyet kazanma yollarından şüf'a (Libya kanunlarıyla mukayeseli olarak)* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 1-125.

¹⁵ Semiye Yurtoğlu, *İslâm hukuku ve Türk Medenî Kanununda şüf'a (önalım) hakkına ilişkin yaklaşım farklılıkları* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2019), 1-93.

¹⁶ Emrullah Aygün, *Osmanlı Hukukunda Şüf'a Hakkı* (İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 1- 168.

¹⁷ Betül Demiralay, *İslâm Hukuku ve Türk Hukukunda Ön Alım Hakkı (Şüf'a)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 1-87.

¹⁸ Fuâd Hasûne Abdür-raûf el-Carcâvî, *Ahkâmu's-şüf'a fi's-şeri'ati'l-İslâmiyye* (Gazze: İslâm Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karşılaştırmalı Fıkıh Bölümü, 2000).

¹⁹ Abdullah b. Abdülaziz ed-Der'an, *Ahkâmu's-şüf'a fi'l-fikhi'l-İslâmi Dirâse Mukârene bi'l-kânûni'l-vad'iyyi* (Riyad: Mektebetü't-tevbe, 1994).

²⁰ Yakup Mahmutoğlu, "İslâm Hukukunun Kazuistik Yapısı Üzerine", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2012), 131-151.

²¹ Bk. Nitel araştırmanın özellikleri: Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 370'ten naklen Morgan, G. - Smircich, L. "The Case for Qualitative Research". *Academy Of Management Review* 5/4 (1980), 491-500. "Araştırılan olay ve olgunun algılanma biçimine vurgu yapan veri setleri (araştırma sürecinde gerek araştırmacı gerekse araştırılan olay ve olgulardaki içsel değişiklikler, çatışmalar veya diğer psikosomatik tepkiler vb.)."

1. Şüf'a/Ön Alım Hakkı ve İlgili Hükümler

Bu bölümde; şüf'a hakkının tanımı, ilgili terimler, meşruiyeti, hikmeti, hukuki durumu, şartları, hakkın kullanımı ve çeşitli meseleler üzerinde durulmuştur.

1.1. Şüf'a Hakkının Tanımı ve İlgili Terimler

Şüf'a kelimesi, شفع kökünden fiil ve isim olarak istemek, çift, göz/nazar, doğurmak, katmak, yardım etmek, artış,²² eklemek, pekiştirmek/kuvvetlendirmek,²³ toplama, katma²⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Çünkü şefi', bu hak ile mülkiyetine geçirdiği şeyi, payına veya mülküne ekleyerek malını kuvvetlendirmiş olur. Böylece iki arazinin eklenip yan yana gelmesiyle de tek anlamına gelen vitr'in zıddı çift/şef' olmuş olur.²⁵ Öğrencilere bu konu anlatılırken şüf'anın sözlük anlamlarından "çift oluş, katma, ekleme" anlamları öne çıkartılması faydalıdır. Çünkü sözlük anlamı yönüyle "çift" manası ile iki şeyin (meşfu'/meşfu'un bih) birbirine eklenmesi arasında çağrışımı kurabilirler. Şüf'a hakkı sahibi bu hakkını kullanarak aldığı taşınmazı mülkiyetine eklediği için bu işleme "Şüf'a" adı verilmiştir.

İstilahî manada şüf'a; "semen ile satılan veya hibe edilen bir akarı veyahut o hükümdeki bir malı; müşteriye ya da hibe edilen kişiye kaç mal olmuş ise o miktara müşteriden, satıcıdan veya hibe edilen kişiden zorla alıp temellük etmektir."²⁶ Bir başka deyişle bedelli bir işlemle mülkiyeti üçüncü şahıslara geçen bir malın, şüf'a hakkı sahibi tarafından belirli aşamalardan sonra şüf'ayla cebren alabilme yetkisi olarak tanımlanmaktadır.²⁷ Klasik fıkıh kitaplarında şüf'a hakkı anlatılırken hakku't-tekdüm olarak da ifade edilmektedir.

Türk pozitif hukukunda şüf'a, "ön alım hakkı" olarak geçmektedir.²⁸ Bir hukuk terimi olarak Mecelle'ye göre "satılan bir mülkü, satın alana kaç mal olduysa o miktar karşılığında mülkiyetine geçirmektir." şeklinde tanımlanmaktadır.²⁹ Bu hak yenilik doğuran bir akittir. Şüf'a hakkına sahip kişi, bu hakkının konusu olan taşınmazın bir başkasına satılması hâlinde bu hakkını kullandığı hâlde, satıcı ile kendisi arasında satım sözleşmesi şeklinde bir hukuki durum yaratacaktır.³⁰

Şüf'a ile ilgili diğer terimlere gelecek olursak; Şüf'a hakkı sahibine, sahib-i şüf'a, şefi' veya şüf'adar denir.³¹ "Şüf'a hakkı doğan kimseye " şefi' (şüf'adar)" ya da sahib-i şüf'a

²² İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1990), "şfğ / شفع", 8/183-185.

²³ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr el-Merginânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî* (Beyrut: Dârü'l-erkâm, 2006) 4/305; Vehbe Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühû*, (Dimaşk: Dârü'l-fikri'l-mu'âsır, 34. Baskı, 2020), 5/657.

²⁴ Mevkûfâtî Midillili Mehmed Efendi, *Kitâb-ı Mevkûfât* (Dersaadet: Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye Matba'ası, 1318), 1/179.

²⁵ Ebü Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Darü'l-fikr-Dârü'l-ma'rife, 1409/1989), 14/90; Muhammed Abdurrahmân Abdülmün'im, *Mu'cemü'l-mustalahâtî'l-elfâzi'l-fikhiyye* (Kahire-Kazablanka: Darü'l-faîle/Dârü'l-i'tişam, 1419/1999), 2/340-341.

²⁶ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dimaşkî İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr 'alâ Dürri'l-Muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebşâr li-fikhi Ebî Hanîfe* (Beyrut: Dârü'l-fikr, 2000), 6/216-217; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988), 6/131; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2005), 529; Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/657.

²⁷ Mehmet Dirik, *İslam Hukukunda Şüf'a* (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022), 1.

²⁸ Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, 2023), 453.

²⁹ Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1985), md. 1031, 1034.

³⁰ Gözler, *Hukuka Giriş*, 453.

³¹ Ali Şafak, *Hukuk Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1992), 553.

denir. Şüf'a hakkına mahal olan şüf'a hakkının oluşmasına neden olan, kendisi nedeniyle şüf'a hakkı dermeyan edilen taşınmaz mülke "meşfû" ya da meşfû'un fih; kısaca şüf'a denir. Şüf'a hakkının oluşmasına neden olan şüf'adarın mülküne "meşfû'un bih" denir. Şüf'a hakkına konu malı alan şahsa "şüf'a sorumlusu", müşteri ya da "meşfû'un aleyh" diye anılır."³²

1.2. Şüf'a Hakkının Meşruiyeti ve Hikmeti

Şüf'a sünnet-i seniyye ve icma ile sabittir.³³ Sünnet'ten delili Câbir (r.a)'dan nakledilen hadistir. Bu hadiste, Resûlüllâh (s.a.s)'in paylaştırılmamış eşyada şüf'a yapılacağına ilişkin beyanı vardır.³⁴ Şüf'aya dair bir başka delil de "komşunun kendisine yakın evde Şüf'aya daha lâyık olduğuna" ilişkin hadistir.³⁵ Fıkıhın dört mezhebi de şüf'ayı gayr-ı menkullere ilişkin kabul etmiştir.³⁶

İslâm dini, Müslümanlar arasındaki maddi-manevi ilişkilerin kuvvetli olmasını, bu ilişkilere hâle verebilecek olan hususların işlenmemesini vurgulamıştır. Bu sebeple şüf'a hakkı konusunda karşılıklı ilişkilerin zarar görmemesi için birtakım kurallar konulmuştur. Şüf'anın meşruiyet sebebi ve maksadı, yakından uzağa gerek mal sahibinin ve gerekse başkalarının zarar görmemesini sağlamaktır.³⁷ Zira birinin diğerine zarar veren fiili hukuka aykırı sayılır. Ancak bu fiil, şüf'a hakkı gibi meşru bir hakkın kullanılmasından kaynaklanıyorsa bu fiil hukuka aykırı olarak değerlendirilemez. Çünkü hak, kötüye kullanılmadıkça, meşru sınırlarını aşmadıkça hukuka aykırılığı gerektirmez. Buna göre İslâm hukukunun tanıdığı ölçüler dahilinde bir hak, herhangi bir zarara neden olsa bile "zararı giderim yükümlülüğü" doğurmaz.³⁸

Şüf'anın hikmeti hem satılan bir akarın aynında hem geçiş ya da su yolunda ortak olan kişilere ve hem de müşteriye gelebilecek zararları önlemektir.³⁹ Ayrıca şüf'a hakkına dayanarak mülkiyete geçirme hakkı, ortak hissedarların paylaştırma külfetinin vereceği

³² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 529, 543; İbrahim Kâfi Dönmez, "Şüf'a", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 21.05.2022).

³³ Abdullah Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2020), 237.

³⁴ Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992), "Şüf'a", 3; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Çağrı Yayınları- Dâru Sahnûn, 1992), "Şüf'a", 28; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as, *Sünen*, thk. Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru sahnûn, 1992), "İcâre", 75; Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992), "Buyû", 80; Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ. (Mekke: Mektebetü dâri'l-bâz, 1994), 6/109, 167: *عن جابر قال قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم بالشفعة في كل شركة لم تقسم ربة أو حائط يحل له أن يبيع حتى يؤذن شريكه فإن شاء أخذ وإن شاء ترك.* "Kimin bir gayrimenkul malda ya da bir bahçede ortağı olursa, ortağının izni olmaksızın bu malı satmasın! Şayet ortağının izni varsa bunu yapmalı, değilse yapmamalıdır." *عن جابر قال قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم بالشفعة في شركة لم تقسم ربة أو حائط يحل له أن يبيع حتى يؤذن شريكه فإن شاء أخذ وإن شاء ترك فإذا باع ولم يؤذنه فهو أحق به.* *كل* "Bütün ortaklıklarda ve bölünmemiş gayrimenkul mallarda veya bahçelerde şüf'a hakkı vardır. Ortağının izni olmaksızın şahsın onu satması caiz değildir. Şerik eğer dilerse burayı almada daha çok hakkı vardır; dilemiyorsa almaz. Şayet ortaklardan herhangi birisi, diğerinin iznini almaksızın onu satarsa, diğer şerik onu almada daha çok hakkı vardır."; İbn Rüşd Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *Bidâyetü'l-müçtehid ve nihâyetü'l-mukteşid*, thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî (Kahire: Dâru'l-hadîs, 2004), 4/40.

³⁵ Zeyla'î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf, *Naşbü'r-râye li-tahrîci ehâdisi'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-kibletî's-sakâfeti'l-İslâmiyye, 1997), 4/177.

³⁶ Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîl-i-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987), 2/42;

³⁷ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr*, 6/217

³⁸ Mehmet Ergün, "İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 /2 (Aralık 2018), 276.

³⁹ Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri-1* (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), 157.

zararı gidermek içindir.⁴⁰ Çünkü bazen bir tarla veya ev yabancı birine satıldığı takdirde paylaşılması mümkün değildir. Evin ikiye bölünmesi veya alt ve üst kat şeklinde içten ortak bir merdiven varsa bunun yabancı biriyle paylaşılması zordur.

1.3. Şüf'a Hakkının Hukûkî Durumu

İslâm hukukunda şüf'a hakkı, hakkın bir açıdan genel tasnifi içinde aslî-fer'î kısımlarından mülkiyet hakkına ve onun da sınırsız-sınırlı çeşitlerinden sınırlı aslî mülkiyet hakkına girmektedir. İslam Hukukçularına göre mülkiyet hakkı; mülk edinme ve onu korumayla, malın kullanımıyla ve diğer sınırlandırmalar olmak üzere üçe ayrılır. Diğer sınırlandırmalar da sahibinin mülkü üzerinde, kamu yararından dolayı ve komşu hakkından dolayı sınırlandırmalar olmak üzere üçe ayrılır. İşte şüf'a hakkı komşu hakkından dolayı meydana gelen *aslî sınırlı mülkiyet hakkı* çeşididir.⁴¹ Bazı İslam hukukçuları şüf'ayı devren mülkiyet sebebi saymakla beraber günümüz hukukçuları da dahil olmak üzere genel tercih; şüf'anın mülkiyet hakkının sınırlandırılması ve yenilik doğuran akitler konularına girdiği şeklindedir.⁴²

Şüf'a hakkı, Hanefîlere ve Mecelle'ye göre sadece taşınmaz mallarda kabul edilmektedir. Hanefî fukahası, taşınır malların kalıcı olmayıp taşınmazların da bir parçası olmadıkları için onlarda şüf'a gerçekleşmeyeceğini kabul etmektedirler.⁴³ Zahirî fakihler, ilgili hadislerde ayrıntılı bir sınırlandırma olmamasından dolayı taşınır-taşınmaz her çeşit malın şüf'a hakkına konu olabileceğini, satılması durumunda ortaklarından birine zarar verme ihtimali olan silah, çadır vb. menkul mallarda da şüf'a hakkının sabit olduğunu kabul etmektedirler.⁴⁴

1.4. Şüf'a Hakkının Vücûbunun Şartları

Şüf'a hakkının sabit olması için Müslümanlık yani din birliği şart olmadığı gibi buluş/ergenlik şartı da yoktur.⁴⁵ Çocuk, akıl hastası ve engelli kişiler, bu hakkı kanuni temsilcileri aracılığıyla kullanabilirler.⁴⁶ Çocuk, mecnun gibi kısıtlı kişilerin şüf'a hakkını velileri talep eder.⁴⁷ Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre çocuğun şüf'a hakkını velisi talep etmemiş ise, çocuk buluşa erdikten sonra kendisi bu hakkını talep edemez.⁴⁸ İmam Muhammed'e göre ise talep edebilir.⁴⁹

Şüf'a için akıl-bulûğ şartı aranmadığı için hasta, şehirden uzakta, gaip veya düşman korkusu nedeniyle hakkını almaya gelemeyen kimseler mümkünse birine vekalet verir veya hakkı olduğuna dair şahit tutar. Olayı kendi haline bırakırsa hakkından feragat

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/164.

⁴¹ Hayreddin Karaman, *Ana Hatları İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985), 2/250

⁴² Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku* (Ankara; Turhan Kitabevi, 2002), 111; Gözler, *Hukuka Giriş*, 453; Karaman, *Ana Hatları İslam Hukuku*, 2/278-285.

⁴³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/42; Mecelle, md. 1017.

⁴⁴ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhalâ*, thk. Muhammed Münir Dimaşkî (Mısır: İdaretü't-tıba'e'l-münîre, 1352), 9/82, 83; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılahât-ı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988), 6/154; Karaman, *Anahatları İslam Hukuku*, 2/286; Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 149.

⁴⁵ Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112.

⁴⁶ Burhanpurlu, *Fetâva'l-Hindiyye*, 5/213.

⁴⁷ Mecelle, md. 1035; Ali Haydar Efendi, *Dürrül-Hükkâm*, 3/1926.

⁴⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürrül-Hükkâm*, 3/1927.

⁴⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürrül-Hükkâm*, 3/1928.

etmiş sayılır.⁵⁰ Gayrimüslim ülke vatandaşı olan zimmîlerin de şüf'a hakkı vardır.⁵¹

Devlet de özel kişilere ait gayrimenkulleri, şüf'a hakkı yoluyla beytülmal adına satın alabilir. Örneğin; ölen bir kişinin bölünebilen gayrimenkulünün yarısı bir varisine, kalan diğer yarısı beytülmale intikal etmesi halinde birinci yarının varisi hissesini satsa devlet bunu şüf'a yoluyla satın alabilir.⁵² Fakat vakıf mütevellisi ile vakıf mutasarrıfının böyle durumlarda şüf'a hakkı yoktur.⁵³

1.5. Şüf'a Hakkının Tarafları ve Kullanımı

Şüf'a konusunun bayi', müşteri, şefi'/Şüf'adar (şefi'-halît ve şefi'-şerîk) olmak üzere temelde üç tarafı olmakla beraber şerîk ve halît olma halleri şefi'in durumuyla ilgilidir. Bazı şerîk ve halîtlar, şefi'dir ama her şerîk ve halît şefi' değildir. Şerîk satılanın aslına, "halît" ise satılana bağlı irtifak hakkına ortak olandır. Şüf'a hakkı yalnız satın alan üçüncü şahıs alıcıya karşı ileri sürülebilir.⁵⁴ Burada üçüncü şahıs, şüf'a söz konusu olan meşfû'u mülkü satın alan veya satın alma ihtimali olan müşteridir. Müşteri bir kişi veya fazlası olabilir. Türk Medeni Kanunu'nda söz konusu edilen üçüncü şahıs, paydaşlar veya sözleşmede kendisine şüf'a hakkı sağlanan şahıs haricindeki bir şahıs veya şahıslardır. Şüf'a gerek sözleşme ile gerek sözleşme dışı kurulabilir. Paydaşın diğer bir paydaşa gerçekleştirdiği satışlarda şüf'a hakkı oluşturmaz.⁵⁵ Doğal olarak şüf'a paydaşlığı bir mülkte ortak olanlar arasında olabileceği gibi sözleşme ile de kurulabilir.

İslâm hukukunda birinci kişi mülk sahibi satıcı; ikinci kişi şüf'a paydaşı olarak bir müşterek malik olabileceği gibi sözleşme dışı doğal bir hak olarak irtifak hakkı sahibi kimseler de olabilir. Bunlar, aynı hususi (çıkamaz su arkı, tali kanal, çıkamaz sokak ve tali yolu kullanan kişiler vb.) suyu ve yolu kullanan kişilerdir. Bu ikisi yoksa öncelik, bitişik komşulara geçer. Üçüncü kişi/ecnebi, bir başka tabirle şüf'a alıcısı olan üçüncü kişi, şüf'a mükellefi olan müşteridir. Müşteri şüf'a davasının da davalısıdır. Şefi' de davacıdır. Meşfû', ikincil öncelikli veya şüf'a hakkı olmayan birine satıldığında şefi' ikisini de dava edebilir. Meşfû'un fih'in gerek müşterek bir mülk olması gerek münferit bir mülk olması hallerinde şüf'a davasında şüf'a hakkını göze almaksızın payını bağışlayan paydaşa karşı dava açılmaz. Bu hak karşılığında bir bedel aldıysa geri vermek zorundadır. Mahkeme kanalıyla da istenebilir. Bu hak, karşılıklı rıza ve dava yoluyla kullanılabilir. Dava konusu gayrimenkul malın şüf'a paydaşı veya sözleşmede kendisine şüf'a hakkı sağlanan kişi, taşınmazı satın alan müşteriye karşı bu hakkı dava etmelidir.

1.6. Şüf'a Hakkının Şartları ve Doğurduğu Sonuçlar

Hanefilere göre şüf'a hakkının işler hale gelebilmesi için öncelikle şüf'a hakkına temel teşkil eden mallar, akar yani taşınmaz olacaktır. Sonra da şüf'a hakkı konusu olan mal, bir bedel/ivaz mukabilinde sahibinin mülkiyetinden çıkmış olacaktır. Mesela mülk sahibi hibe etmiş ise şüf'a hakkı söz konusu olmaz. Şüf'a hakkını doğuran mal, şüf'a talebi sonuçlanuncaya kadar hak sahibinin mülkiyetinde bulunacaktır. Örneğin bitişik komşu, şüf'a talebi sonuçlanmadan akarını satarsa hakkı düşer. Şüf'a hakkı sahibi şefi' satıma

⁵⁰ Şirbîni, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc 'alâ metni minhâci't-tâlibîn li'n-Nevevî* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997), 2/396.

⁵¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/524; Ebü'l Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî, *el-Muhtasar* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 1977), 75.

⁵² Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu* 6/140.

⁵³ Mecelle, md. 1018; Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1889.

⁵⁴ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/285;

⁵⁵ Dim & Gürses Hukuk ve Danışmanlık (D&G), "Şüf'a Hakkı (Önalım Hakkı)" (Erişim 1 Mayıs 2023).

razı olmamış olacaktır. Şüf'a hakkına dayanarak meşfû'u almak isteyen, şüf'a konusu malın satıldığını öğrenince hemen talepte bulunacaktır. Şeff', bu talebini şahitlerle tespit edip meşfû'u, zilyedinden yani elinde bulundurandan isteyecek; zilyed vermemekte direnirse mahkemeye dava açacaktır. Dava açma müddeti hakkında farklı içtihatlar olmakla beraber *Mecelle*, bir ay olarak İmam Muhammed ve İmam Züfer'in içtihatlarını kanunlaştırmıştır.⁵⁶ Şeff'in, meşfû'u, satın alırken maliyetini, yani müşteriye kaç mal olduysa onu ödemelidir. Buna göre mal misli ise mislini, kıyemî ise kıymetini ödemelidir. Ayrıca buna satın alma dolayısıyla yapılan masraflar da dahildir. Şüf'a hakkı, yukarıdaki şartların gözetilmemesi ve şeff'in vefatı halinde düşmektedir.⁵⁷

Şüf'a hakkının sonuç doğurabilmesi için şüf'a hakkının söz konusu olduğu yerin satımının vuku bulması gerekmektedir.⁵⁸ Şüf'a hakkı kendince mevcut olmayıp onu oluşturan akitlerden birisi nedeniyle oluşur. Şüf'a akdi, sahih alışveriş/ak-i bey', alışveriş hükmü olan ikâle, selem, bedelli hibe, ikrar, sulh vb. bedelli akitler sonucunda sabit olur.⁵⁹

1.6.1. Meşfû'un Taşınmaz veya Taşınmaz Hükmünde Olması

Şüf'a ancak gayrimenkullerde; yani taşınmazlar ve akarlarda olur. Hanefilere göre gemi, tekne, menkul mallarda, mirî arazide⁶⁰ ve vakıfta şüf'a yoktur.⁶¹ Bir mülk satıldığında bitişindeki vakıf arazi mütevellisi veya mutasarrıfın şüf'a iddia hakkı yoktur.⁶² Üst katın satılması halinde de şüf'a vardır.⁶³ İvazsız hibe ve vasiyet gibi bedelsiz olarak başkasına temlik edilen taşınmazlarda şüf'a geçerli olmadığı gibi⁶⁴ ücret olarak veya mehir olarak verilen taşınmazlarda da şüf'a olmaz.⁶⁵

Taşınmazın mirasçılar arasında taksimi halinde de bitişik komşu (car-i mülâsık) için bir şüf'a hakkı yoktur.⁶⁶ Şüf'a hakkı sırasıyla arsa, ev, tarla gibi gayrimenkullerin bölünebilir olması ya da değirmen, hamam, nehir, kuyu ve pınar gibi varlıklarda bölünme imkanı fark etmeksizin tamamında şüf'a hakkı oluşur.⁶⁷ "Şüf'a, arazi veya bahçe olsun bölünemeyen her ortaklıktadır"⁶⁸ ve el-Hidâye'de zikredilen "bir evin ortağı (civarındaki kişi diğer) ev komşusuna göre daha hak sahibidir ve arazi de (öyledir)..."⁶⁹ şeklindeki Hz. Câbir'den nakledilen iki hadisi, el-Hidâyede'ki "sınırları bilinen, yolları ayrılmış bölünmüş arazide

⁵⁶ Mecelle, md. 1034.

⁵⁷ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/287, 288.

⁵⁸ Halebi, *Mültekâ Tercümesi Mevâkıfât*, 4/29.

⁵⁹ Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, çev. Raşit Gündoğdu vd. (İstanbul: DİB Yayınları, 2017), 3/1890; İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri, *Bahrü'r-râ'ik şerhu kenzi'd-dekâik* (Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 2002), 8/143.

⁶⁰ Bk. "Devlete ait arazi. (Bir başka deyimle) arâzî-i emîriyye-i sırfe; şahısların tasarruf ve intifa'ında (yararlanmasında) bulunan mirî arazi. (Sırf, tamı tamına anlamına gelen) sırfe, burada menâfi'î emîriyyesi (yönetim faydası) bir tarafa vakfolunmayan anlamındadır." (Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 29, 380).

⁶¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/42; Mecelle, md. 1017; Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112.

⁶² Mecelle, md. 1018.

⁶³ Mecelle md. 1011.

⁶⁴ Mecelle md. 1023.

⁶⁵ Mecelle md. 1025.

⁶⁶ Mecelle, md. 1027.

⁶⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/41; Mecelle, md. 1020;

⁶⁸ "... الشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شُرْكَةٍ لَمْ تُقَسِّمْ، رُبْعَةً، أَوْ حَائِطٌ ... "Buhârî, "Büyü", 96; Müslim, "Müsâkât", 134; Ebû Dâvûd, "Buyû", 73; Nesâî, "Buyû", 108; İbn Mâce, "Şüf'a", 3; Serahsî hadisi mana ile naklederek "Şüf'a, arazi veya bahçe bölünemeyen her şeydedir" şeklinde eserine almıştır. Serahsî, *el-Mebsûrât*, 14/135.

⁶⁹ "جَزُ الدَّارِ أَحَقُّ بِدَارِ الْجَارِ وَالْأَرْضِ": Merginânî, *el-Hidâye*, 4/315.

şüf'anın olmadığı⁷⁰ manasındaki üçüncü hadis açıkça izah etmektedir. İlk hadiste şüf'anın; tarla, ev, arsada olduğunun belirtilmesi, ikincisinde de sınır oluşturma ve yolun ayrılmasının ifade edilmesi, şüf'anın gayrimenkul irtifak hakları cümlesinden olduğuna delildir. Zira Hz. Peygamber, şüf'anın sadece hurmada, suda ve yolda olmadığını belirtmiştir.⁷¹ Hanefî hukukçuların çoğu mezkûr hadisleri kanıt göstererek taşınır mallarda şüf'a hakkının olmadığını kabul etmişlerdir.⁷²

Şüf'a hakkı menkul mallarda olmamakla beraber⁷³ şayet mülk olan bir arsa, üzerindeki yapılar ve ağaçlarla satılırsa mezkûr ağaçlarda şüf'a hakkı oluşur. Fakat yalnız bina ve ağaçlar satılsa şüf'adan söz edilemez.⁷⁴ Mâlikî hukukçular hayvanlarda da şüf'a hakkının oluşabileceğini ileri sürmüşlerdir. Meselâ müşterek bir bağda çalıştırılmak için müşterek hayvanlar olsa ve bu şeriklerden birisi payını hayvanlardaki hissesi ile satacak olsa bağa kıyas ile hayvanlarda da şüf'a hakkı oluşur.⁷⁵

1.6.2. Meşfu'un Bedelli Akitlerle El Değiştirmiş Olması

Şüf'a hakkının söz konusu olduğu mülke "meşfû' veya meşfu'n fih" denir. Gayrimenkul malın el değiştirmesine neden olan akit, karşılığı olan, satış veya satış hükmünde bedelli hibe benzeri bir akit olmalıdır. Şüf'anın oluşması için meşfû', müşteri tarafından bedelli akitlerle satın alınmalı veya satın alınmak istenilmelidir. Hanefî ve Hanbelî fakihler, mu'avazanın mala karşılık mal ile olması gerektiği görüşündedirler.⁷⁶ Bedel; ivazsız hibe, miras, sadaka, mehir gibi değiştirilmişse şüf'a hakkı oluşmaz.

Bedelli hibe, bağışlama lafzı zikrederek karşılığında mal almak şartıyla yapılan akittir. Bunun içindir ki bu ikisi dışındaki sırf hibe, vasiyet, miras, mehir, muhala'a bedeli, sadaka, kira bedeli, kasıtlı kişi katletmede sulh bedeli olarak verilen gayrı menkullerde şüf'a oluşmaz. Çünkü bunlar, karşılığı olmayan ivazsız akitlerdir.⁷⁷ Hibe edilen malda şüf'a oluşmaz. Fakat karşılığında bir bedelin ödenmesi şartı kılınırsa şüf'a oluşur. Zira netice itibarıyla bu akit, bir hibe değil, artık bir satış akdidir. Fakat iki tarafın da bedelleri teslim almaları şarttır. Hibe edilen mal ile bedeli, taksim edilmemiş gayrimenkul mal olmalıdır ki bedelli hibenin koşuluna aykırı olmasın. Bedelli hibeyle yapılan bir mülk satışında tek taraflı kabzetmeyle şüf'a oluşmaz. Şayet hibe ivazsız yapılmış ve hibeyi alan da ivazsız bir gayrı menkul mal verse aynı şekilde şüf'a oluşmaz.⁷⁸

Şayet hibe bedel koşulu ile yapılırsa Hanefîler şüf'anın gerçekleşeceğine kabul etmişlerdir. Zira başta bedel koşulu ile yapılan hibe, bilâhare bedelli akit haline gelmiştir.⁷⁹ Bedelli olunca icâb ve kabulün hibe lafzıyla yapılmasının bir önemi yoktur.

⁷⁰ Buhari, "Buyû'", 96; Muslim, "Müsâkât", 134; Ebû Dâvûd, "Buyû'", 73; Nesâî, "Buyû'", 80; İbn Mâce, "Şüf'a", 3; Tirmizî, "Ahkâm", 33.

⁷¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (İstanbul: Çağrı Yayınları – Dârü Sahnûn, 1992), "Şuf'a", 1.

⁷² Muhammed b. İsmail es-San'ânî, *Sübü'lü's-selâm şerhu Bulûğî'l-merâm min edilleti'l-ahkâm* (Beyrut: Dâr-u İhyâ'it-Türâsî'l- 'Arabî, 1960), 2/73, 74.

⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/440.

⁷⁴ *Mecelle*, md. 1020; Ali Haydar Efendi, *Dürrerül-Hükkâm*, 3/1891.

⁷⁵ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6/134, 135.

⁷⁶ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğni*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. (Riyad: Dârü 'alemi'l-kütüb, 1997), 7/436.

⁷⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/305.

⁷⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/316.

⁷⁹ Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/657.

Hanefî hukukçular dışındaki cumhur ise bedelle oluşan hibede kabzetmeyi koşul kılmamış, hibeyi lâzım bir sözleşme görmüştür.⁸⁰

Hız. Câbir'in naklettiği hadiste; "bir akarın, ortağına haber verilmeksizin satılması halinde şeff'in onda daha fazla hak sahibi olduğu" haber verilmektedir. İmam Şâfiî, şüf'anın mehir olarak verilen bir evin bir kısmının durumunda da oluşacağı görüşündedir. Yani İmam Şâfiî'ye göre de şüf'a, bölünemeyen ortak mallarda da olabilmektedir.⁸¹ Ona göre böyle mallar kıyemî hükmündedir:

1.6.3. Satıcının Taşınmazda Hâkimiyetinin Olmaması

Satış sözleşmesinde iki tarafın ya da sadece satıcının muhayyer olduğu hallerde, şüf'a hakkı talebi oluşmaz. Akit lazım bir akit olmamalıdır. Zira halen mal, elden çıkmamıştır. Ancak sadece müşterinin muhayyer olduğu hallerde şüf'a hakkı oluşur. Çünkü bu halde muhayyerlik hakkı bulunan mal, satıcının mülkü olmaktan çıkmakta artık o mal üzerinde bir tasarruf hakkı kalmamaktadır.⁸²

Şeff'in muhayyer bırakılarak kurulan bir satış işleminde de şüf'a oluşmaz. Zira şeff', satış akdini onaylarsa hakkından feragat etmiş sayılır. Şayet müsaade etmezse şüf'a hakkını kullanmış sayılır. Müşterinin görme ve ayıp muhayyerliği, şüf'a hakkını ortadan kaldırmaz. Öyle ki müşteri mezkûr gayrimenkulü, bu iki hakkından birisi nedeniyle feshetse şeff'nin şüf'a hakkı ortadan kalkmaz.⁸³

Gayrimenkul bir mal başkasınca kendisine ait olduğu iddia edilip, karşı tarafın inkârı ya da sükutu sonucunda bir sulh anlaşmasına varılsa, bu taşınmazda şüf'a oluşmaz. Zira davacının iddiası kabul edilmemiş, davalının bu taşınmazdaki hakkı ortadan kalkmamıştır. Böylesi bir durumda, bu taşınmaza karşılık verilen sulh bedeli, gayrimenkul ise şüf'a hakkı oluşur. Yani bu taşınmaz şüf'a hakkı ile istenebilir.⁸⁴

1.6.4. Meşfû'un Satın Alınıncaya Kadar Satıcının Tasarrufunda Olması

Meşfû', yani şüf'a hakkı bulunan mülkün; kiralık, emâneten oturan bir yer olmaması gerekir. Aynı şekilde mescit yapılan veya taşınmazın teslim almadan önce herhangi bir sebeple elden çıkması gibi durumlarda da şüf'a hakkı oluşmaz.⁸⁵

1.6.5. Satıcının Fesih Hakkı Olmaması

Fasit alışverişlerde akdi yapan her iki tarafın malın tesliminden önce ve sonra fesih hakkı vardır.⁸⁶ Fakat müşteri bu malı satıcıdan başkasına sahih bir akitle satsa satıcının fesih hakkı vardır. Müşterinin malın bedelini üçüncü kişiye geri vermesi gerekir. Böylesi bir halde şüf'a hakkı talebi vardır. Şeff' bu durumda mezkûr gayrimenkulü ya ilk satış üzerinden kabzedildiği günkü değeriyle veya ikinci satış (üçüncü kişiye sattığı) fiyatı ile almada muhayyerdur. Bir kişi fasit şekilde satın aldığı arsa üzerine bir yapı inşa ettiği takdirde fesih hakkını düşürmüş olur. Ancak şüf'a hakkı devam eder.⁸⁷

⁸⁰ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/657

⁸¹ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993), 7/108; Merginânî, *el-Hidâye*, 4/315.

⁸² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/43.

⁸³ Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 6/138,139.

⁸⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/316.

⁸⁵ Şeyh Nizâm, Burhanpurlu, *Fetâvâ'l-Hindîyye'l-Alemgiriyye fî Mezhebi'l-İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân*, thk. Abdüllatif Hasen Abdurrahman (Bulak: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 2000), 5/200.

⁸⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/317; Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1904,1905.

⁸⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/317.

1.6.6. Şeffî'in Satışa Açık veya Kapalı İzninin Olmaması

Mal sahibinin akarı bir başkasına devrettiği haberi, şeffî'ye ulaştığında şeffî bu gayrimenkulün başkasına satılmasına sessiz kalırsa şüf'a hakkı düşer.⁸⁸ Şeffî gayrimenkulün başkasına satıldığını öğrendiği andan itibaren bir yıl veya daha uzun bir süre sessiz kalırsa Mâlikîler'e göre şeffî'in şüf'a hakkı sona erer.⁸⁹ Şüf'a hakkı bulunan kişiden akarın kime ve kaçta satıldığı gibi hususlar saklanmamalıdır. Aksi halde şeffî'in şüf'a hakkı sona ermez.⁹⁰

1.7. Şüf'a Hakkını Doğuran Sebepler ve Şüf'anın Öncelik Sıralaması

Sünnetle sabit olan şüf'a hakkında bazı hadisler, sebep olarak ortaklığı; bazıları da komşuluğu zikretmiştir. Bu konudaki hadislerin tümünü değerlendiren Hanefîlere göre şüf'a hakkının -sırasıyla- satılan akarda şerik/ortak, halî (satılanın irtifak hakkına ortak olan), câr-ı mülâsık/bitişik komşu olma üç ana sebebi vardır. Bu sebepler, öncelik sırasına göre şunlardır:

Şüf'a hakkı, bu sebeplerden biriyle kurulur. Satılan malın aslına ortak olan, öncelikli hak sahibidir. Sonra irtifak hakkı sahipleri gelir. En son da bitişik komşu şüf'a hakkını elde eder.⁹¹ Şeffî'ler yani şüf'a hakkı sahipleri, genel sıralamada aynı grupta olmaksızın aynı derecede değildirler. Çeşitli sebeplerle şüf'a hakkına sahip bulunan şeffî'ler; satılan akarı almak isterlerse kendi aralarında eşit olmak üzere öncelik hakkı, müşterek mülkiyetin ortaklarına aittir. Ortak şeffî yoksa sıra irtifak hakkı ortaklarına gelir. Bunlar da kendi aralarında eşit olmayıp "sulama hakkı ortağı, yol ortağı ve su tahliye hakkı ortağı" sırasını takip ederler. İrtifak hakkı ortağı şeffî bulunmazsa sıra bitişik komşulara gelir ve bunlar kendi aralarında eşit olarak şeffî'dirler.⁹² Şüf'a hakkını doğuran sebepleri ve öncelik sıralamasını ayrıntılı olarak ifadece olursak sırasıyla aşağıdaki gibidir:

1. Ortaklık;

- 1.1. Satılan taşınmazda müşterek ortaklar,
- 1.2. Apartman olmaksızın alt ve üst katın satılması halinde aynı binada oturanlar,

2. Hususi/Özel geçiş;

- 2.1. Özel su yolu hakkı ortağı,
- 2.2. Özel yol ortağı (cadde ve sokaklardan ayrılan çıkmaz sokaklar ve apartmanların merdiven boşluğu da bu kapsamda yer alır),
- 2.3. Tâlî yol ortağı,
- 2.4. Su tahliye ortağı (mesîl hakkı),

3. Bitişik komşuluk

ortağı olmak üzere ana başlık olarak üç, alt başlık olarak altı çeşit şüf'a hakkı söz konusu olabilir. Su yolu, kendisinin veya ortak mülkiyet olmaksızın sadece tarladan tarlaya basit su akıtma hakkı şüf'a ya sebep olamaz. Su tahliye aşırı yağmur, sulamadan fazla gelen sular gibi arazinin eğimi vb. nedenlerle su akıtma hakkıyla meydana gelen irtifak

⁸⁸ Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 246.

⁸⁹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, 5/673.

⁹⁰ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr*, 6/240; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed İbn Emîru Hâc el-Halebî, *et-Takrîr ve't-tahbîr 'ale't-tahrîr fî usûl'l-fıkh*, tsh. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 3/419.

⁹¹ Serahsî, *el-Mebsûât*, 14/95.

⁹² Mecelle, md. 1009-1016; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/287.

hakkıdır. Bu üç kategoriden birinci varken ikincinin ve ikinci varken üçüncünün şüf'a hakkı yoktur.⁹³

1.7.1. Satılan Malda Ortaklık

Taksim edilmemiş bir malda müşterek malik olan bir kimseye, *halîl fi nefsi'l-mebî'* veya ortak anlamında *şerîk* denir. Taşınmaz malda şayi/dağınık hisseli ortaklardan biri kendi payını satınca diğer şerikler, eşit olarak şüf'a hakkına sahiptirler. Taşınmazı satın alan şahıstan, maliyetine alıp eşit miktarlarda ortak olurlar.⁹⁴

Miras veya satın alma vb. yollarıyla elde edinilen müşterek bir mülkün hissedarlarından birinin kendi hissesini satması durumunda şayi/dağınık hissedarlardan biri satın almada şüf'a hakkı sahibidir. Bunun delili Hz. Peygamber'in "*الشُّفْعَةُ لِشَرِيكَ لَمْ يَقَاسِمِ*" / "Müşterek mal bölünmediği sürece şüf'a hakkı ortağıdır."⁹⁵ hadisidir.⁹⁶ İbn el-Münzir, mezheplerin bu meselede icmasının olduğunu belirtmektedir.⁹⁷

1.7.2. İrtifak Haklarında Ortaklık

Taşınmaz üzerinde herhangi bir irtifak hakkı bulunan kimseye, satılan mal hakkında hakkı karışık olan anlamında "*halîl fi hakkı'l-mebî'*" denir. Söz konusu Taşınmaz, tarla, bahçe, arsa, ev, apartman dairesi ve dükkân gibi gayrimenkuller olabilir. Bu irtifak haklarından maksat; hususi/özel yol, sulama/hakk-ı şirb/özel su arkı ve su tahliyesi/mesîl hakkı gibi haklardır. Bu haklarda ortak olanlar, ortaklığa neden olan taşınmazın satımı durumunda şüf'a haklarını kullanabilmektedirler.⁹⁸

Şüf'a hakkında ikinci önceliğe sahip olan hakk-ı şirb; su hakkı, kaynak/su alma hakkı olarak da ifade edilmektedir. Su alma hakkının hakk-ı şirb ve hakk-ı şefeh/şefe⁹⁹ şeklinde iki çeşidi de bulunmaktadır. Hakk-ı şirb, tarım ürünleri ve hayvanları sulama hakkı veya nöbetidir. Hakk-ı şefeh ise insan ve hayvanların su içme hakkıdır ki buna hakk-ı şürb de denir. Kimsenin mülkiyetinde olmayan su yatağı ve kanallardaki sulardan herkesin su alıp sulama yapma hakkı bulunmaktadır.¹⁰⁰ Eğer iki sınır arasında su içme amaçlı bir kuyu veya pınar olsa karşılıklı sahiplerin ve ortakların rızası olmadan taksim edilemez.¹⁰¹ Bu konu da satılan malda ortaklık babında temelde taksim konusunu ilgilendirmekle beraber şüf'a da konu olabilir. Kaynağıyla birlikte satılan pınar, nehir veya kuyuda şüf'a hakkı olur. Çünkü onun mülkü satılan mala sürekli bir şekilde bitişiktir.¹⁰²

Satılan malın su ve yol hakkı gibi haklarında ortaklık irtifak haklarında bir şüf'a hakkı sebebidir. İkinci derecede şüf'a hakkını edinebilmek için, tarik-i hass ve şirb-i hass'a ortak olmak gerekir.¹⁰³ Hususi su ve yol hakkından maksat; arazi veya binaya ait bitişiklik veya kanal vb. vasıtalarla ondan yararlanma olup çıkmak sokak, tali sokak benzeri kendi

⁹³ Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112.

⁹⁴ Mecelle, md. 1013. Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/287.

⁹⁵ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *ed-Dirâye fi tahrîci eḥâdîsi'l-Hidâye*, nşr. Abdullâh Hâşim el-Yemânî (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1964), 2/202; Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr* (Aranan; الشُّفْعَةُ لِشَرِيكَ Hadis Veritabanı, Erişim 20 Mayıs 2022), IV/495.

⁹⁶ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/305.

⁹⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/317; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/ 436; İbn el-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim, *Kitâbü'l-İcma'*, thk. Abdülkadir Şener (Ankara: Gaye Matbaası, 1983), 95, 96.

⁹⁸ Mecelle, md. 955-956; *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112; Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/287.

⁹⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 522.

¹⁰⁰ Sabri Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri* (Konya: Hikmetevi Yayınları, 2021), 286.

¹⁰¹ Mevsûlî, *el-İhtiyâr Metni li'l-muhtar*, 2/75, 159; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 14/106.

¹⁰² Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 14/135.

¹⁰³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhûr* (İstanbul-Dersaadet: Matba'a-i Osmaniye, 1309), 399.

içinde kapalı bir alanı belirtir. Tarik-i has/hususî yol hakkı/aynı yolu kullanma hakkı¹⁰⁴ olarak da zikredilir. Hass'tan maksat; özel yol ve özel su arkidir. Su arkı en son bir arazide kaybolmalı, devam etmemelidir (bk. Şekil 1 k(6) arazisi). Genel yol ve nehir gibi herkese hizmet eden nehir ve yollar bu kapsama dahil değildir. Hususî suyun ortağı tarlalardan birisi satıldığında diğer tarla maliklerinin tamamı, kapısı hususî yolun kenarında olan evlerden birisi satıldığında da diğer ev sahiplerinin tamamının şüf'a hakkı vardır.¹⁰⁵

Hususî suya, tali bir kanal ile bağlanan suyun hakkıyla satılan bir bahçede, bu kanaldan su alma hakkına sahip olanların öncelikli şüf'a hakları vardır.¹⁰⁶ Günümüzde özellikle Çukurova'da bulunan su kanallarının örnek gösterilerek şüf'a hakkının daha somut anlatımı mümkündür. Şüf'a hakkı sahipleri irtifak haklarının hepsinde ortak olurlarsa su tahliye hakkı yani hakk-ı mesîl'e sıra gelir.¹⁰⁷ Ondan sonra da üçüncü derecedeki bitişik komşuluğa gelir.

1.7.3. Bitişik Komşuluk

Şüf'a hakkı sebeplerinden üçüncüsü ve sonuncusu da bitişik/yapışık komşuluk yani *câr-ı milâsık* olma durumudur. Bitişik komşuluk; delil olarak Sünnet'ten "الجار احق بشفعتة" / (1.2.dereceden şüf'adar yoksa) komşu şüf'adar olmada daha hak sahibidir."¹⁰⁸ hadisi ile "جار الدار احق بالدار" / Evin komşusu (onu satın almaya) daha hak sahibidir."¹⁰⁹ vb. hadislerle dayanır¹¹⁰.

Satılan akara, sınırlarının tamamı veya bir kısmında, taşınmaza bitişik olan komşuların eşit şüf'a hakkı vardır. Şu hâlde aynı malda ortaklık nedeniyle bir taşınmazda şayan/dağınık halde hissedar olan şerîk, hususî bir araziden su akıtma yoluyla (tahliye hakkı) faydalaniyorsa yukarda saydığımız ikinci öncelik gereği bu arazide şüf'a hakkı vardır. Aynı şekilde üçüncü madde gereğince taşınmazı, diğer taşınmazlarla yan yana veya arkadan bitişik komşular birbirine karşı şüf'a hakkı sahibidirler. Su yolu kendisine ait olmaksızın salt su akıtmak yani kazmayla çizdiği geçici derin olmayan arkla tarladan tarlaya su akıtmak şüf'aya sebep olmaz. Bu üç kategoriden birinci varken ikincinin, ikinci varken üçüncüsünün şüf'a hakkı yoktur.¹¹¹

Bitişik komşulukta bir yönden komşuluk ile farklı yönlerden komşuluklar arasında fark gözetilmez. Bu nedenle komşulardan birisi bir yönle diğeri iki veya üç yönden komşuluk ile şüf'ada eşittirler.¹¹² Bitişik komşulukta kapıların aynı sokağa açılma koşulu yoktur. Bitişik komşulardan birisi iki cihetten, diğerleri ise birer cihetten bitişik olsalar; kapıları farklı cihetlerden olsa da yan yana/ arka arkaya bitişik olanlar eşit seviyede şüf'a hakkı

¹⁰⁴ Tarik-i hass/hususî yol hakkı, hakk-ı mürûr olan geçiş hakkı ile aynı değildir. Hakk-ı mürûr, bir arazi mâlikinin bu arazi veya taşınmazına ulaşabilmesi için başkasına ait bir arazi ya da yoldan geçme hakkıdır. Böyle bir irtifakın kuruluşu, genellikle bir akarın ana yol ile bağlantısını kurmak için aradaki arazi sahibiyle yapılan hukukî bir işleme dayanır bk. Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri*, 286. İkisi de irtifak hakkı olmakla birlikte özel yol hakkı, sınırsız aynı bir hak iken ikincisi sınırlı mücerred haklardan olup sahibi ile anlaşılmadığı takdirde düşer bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 172.

¹⁰⁵ *Mecelle*, md. 1008, 1009; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1874; Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/667.

¹⁰⁶ *Mecelle*, md. 1014; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1884.

¹⁰⁷ Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/287.

¹⁰⁸ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992), "Şüf'a", 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/303.

¹⁰⁹ Ebû Dâvûd, "Şüf'a", 75.

¹¹⁰ San'ânî, *Sübü'lü's-selâm*, 2/73-77; Seyyid Sâbık, *Fikhu's-sünne* (Mısır: Dârü'l-Kitâbî'l-İslâmî - Dârü'l- hadîs b.y., ts.), 3/219-225.

¹¹¹ Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112.

¹¹² Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve İstilahât-ı Fikhiyye Kamusu*, 6/133.

sahibidirler.¹¹³ Malikleri farklı olmak üzere aynı binada alt-üst komşu olanlar üçüncü dereceden şüf'a hakkı sahibidirler.¹¹⁴ Duvar ortak olmadığı halde bir evin kirişleri diğer evin üzerine uzatılsa ya da duvar üzerine uzatılan kirişlerde ortaklığı olsa, bitişik komşu addedilir.¹¹⁵

1.8. Şüf'a Hakkı Talebi ve Kullanımı

Şüf'a hakkının talebi ve kullanımı hukuk düzeninin esas aldığı çeşitli davranışlarla/fiillerle olur. Bir başka deyimle Şüf'a hakkına istinaden akarın alınabilmesi için sırasıyla şu üç talebin vaktinde yapılması gerekir: Bunlar; 1. Taleb-i muvâsebe, 2. Taleb-i takrîr ve işhâd, 3. taleb-i husûmet ve't-temellükten ibarettir. Kısaca sözlü ifadeleri şöyledir:

Birinci taleb, şefî'in satım akdini duyduğu mecliste hemen "mebî' taleb, şefî'iyim veya şüf'a hakkım sebebiyle talep ediyorum" gibi sözlerle gerçekleşir. Bu talep, bazı fukahâyâ göre tartışmalı olsa da düşünecek kadar bir zaman beklenmesi gerekir ki bunun da azami süresi satışı öğrendiği meclisin sonuna kadardır. Bu talepten sonra şefî'in iki şahidin yanında müşteriye, "filanın taşınmazını satın almışsın" veya satıcıya "şu taşınmazı şu kişiye satmışsın ben onun şu sebepten şefî'iyim, Şüf'a talebinde bulunmuştum şimdi de talep ediyorum, şahit olunuz!" demesi gerekmektedir. Bu kararlılık ve şahit tutmadan sonra şefî' Hâkim'e müracaatla dava açması gerekir. Şüf'a davası, şahit tuttuktan sonra bir başka şehir veya ülkede bulunma mazereti hariç ertelenirse Şüf'a hakkı düşer.¹¹⁶

1.8.1. Satışı Duyduğunda Hemen Talep

Şüf'a sahibi, satışı öğrendiği mecliste hemen "satılan bu gayrimenkul malın şüf'a sahibiyim" ya da "satılacak olan malda şüf'a hakkım var; ben bu hakkımın talibiyim."¹¹⁷ vb. "şüf'ayı istediğine" delâlet edecek bir ifade sarfetmesi gerekir. Buna da taleb-i muvâsebe adı verilir. Bu hususta; Hz. Peygamber'den rivayet edilen şüf'anın taleb-i muvâsebede bulunana ait "الشفعة لمن واثبها/şüf'a (diğerlerinden önce atılıp isteyen) sıçraşandır/sıçrayandır" hadisi delil olarak gösterilmektedir.¹¹⁸ Şefî' meşfû'un satıldığından haberi olmadığı müddetçe şüf'a hakkı bakidir. Çünkü meşfû'un satıldığı bilgisi, ona gizli kaldığı müddetçe bu konudaki cehaleti meşfû'daki mülkiyet hakkına bir kanıt hükmündedir.¹¹⁹ Taleb-i muvâsebenin derhal olup olmadığı meselesinde hukukçuların görüş ayrılığı vardır. İslâm hukukçularının çoğunluğu, muvâsebe talebinin fevrî/hemen olması gerektiğini belirtmiştir. Öyle ki, şüf'a haberi mektupla bildirilip haber mektubun hemen baş tarafında zikredilse şefî' haberi öğrenir öğrenmez mektubun sonunu beklemeden talepte bulunması gerekir.¹²⁰ Mecelle'de de "şefî'in talepten i'raz/dönme gibi bir tavır sergilemesi, şüf'a hakkını düşürür" hükmü vardır.¹²¹ Kerhî ile

¹¹³ Halebî, *Mülteka'l-Ebhûr*, 399.

¹¹⁴ *Mecelle*, md. 1011; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1875.

¹¹⁵ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1881; Ahmet Akgündüz, *Mecelle Ta'dilleri ve Gereçekleriyle Birlikte Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017), 245.

¹¹⁶ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr*, 6/225; *Mecelle*, md. 1028-1024: Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 112.

¹¹⁷ Mevslî, *el-İhtiyâr*, 2/44; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1910.

¹¹⁸ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/696.

¹¹⁹ İbn Emîru Hâc, *et-Takrîr ve't-tahbîr 'ale't-tahrîr*, 3/419.

¹²⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1912.

¹²¹ *Mecelle*, md. 1032; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1913, 1923.

bir kısım Buhara ve Belh hukukçularına göre şeffî'nin haberi duyduğu meclisin sonuna kadar düşünebilme mühleti ve hakkı vardır.¹²²

Şeffî, satışı iletişim vasıtaları ile öğrense ve yanında kimse olmasa dahi yine de talepte bulunmalıdır. Bu durum, onun taleb-i muvâsebesine ilişkin hâkimin yemin teklif etme ihtimaline yönelik bir tedbirdir.¹²³

1.8.2. Satın Alma İstemi Kararlılığı ve Şahit Tutma

Talebu't-takrîr ve'l-işhâd da denilen ön koşulda şüf'adar, şüf'a hakkını kullanacağını başka kişiler hazır bulunduğunda beyan edip onlara bildirmesidir.¹²⁴ Taleb-i takrîr, satın alma isteminin kararlı ve ısrarlı olması demektir. İşhâd ise taleb edilen hakkın sübûtu için şahit ve tanık tutmak demektir. Şüf'a sahibinin talepten sonra tekrar talepte bulunduğuna şahit tutması icap eder. Fıkıh doktrininde buna taleb-i takrîr ve işhâd adı verilir.¹²⁵ Bu da üç şekilde olabilir:

- Satılan gayrimenkul mal, satıcının mülkiyetinden çıkmamış ise iki şahidin şahitliğinde satıcıya, "Sen şu gayrimenkulünü satmışsın, oysa ben şüf'a talebinde bulunmuştum, şimdi de şüf'a talebinde bulunuyorum, şahitlere de bu duruma şahit olun" der.¹²⁶
- Satılan mülk müşterinin uhdesine geçmiş ise, aynı şekilde iki şahidin şahadetinde müşteriye, "sen filân gayrimenkulü satın almışsın, oysa ben o mülkün şüf'a hakkına sahibim. Zaten o konuda şüf'a talebinde de bulunmuştum. Şimdi de talep ediyorum, şahitlere de şahitler, "siz de bu duruma şahit olunuz" der.¹²⁷
- Satıcı ya da müşteriye bulamadığında şahitler ile satılan mülkün yanına giderek, mülkü şahitlere gösterip, "bu mülk satılmış, oysa benim o mülkte şüf'a hakkım var. Satıldığını öğrenir öğrenmez şüf'a talebinde de bulunmuştum. Ayrıca şu anda da şüf'a talebinde bulunuyorum. Şahitler, siz de bu duruma şahit olunuz" der.¹²⁸
- Kişi uzaktaysa tutacağı vekil ile de mezkûr üç durumdan birisiyle kendi adına şahit tutabilir. Hatta işhâdı noter aracılığıyla yazılı olarak da yapabilir.¹²⁹ Ebû Yûsuf, işhâdda satılan mülkün sınırlarının da belirtilmesini şart kılmıştır.¹³⁰

Taleb-i takrîr ve işhâdda şahit bulabilecek kadar bir süre tanınır. Bu süre geçtiği halde şahit getiremezse şüf'a hakkı bâtlı olur.¹³¹ Fakat İmam Muhammed, bu süreyi bir aya kadar uzatmış, bir ay dolduğunda hâlâ şahit tutmamış ise hakkının bâtlı olduğu görüşünü benimsemiştir.¹³²

1.8.3. Şahit Tutma ve Ardından Hâkim Huzurunda Talep

Şüf'a sahibi işhâdda bulunduktan sonra mülk kendisine verilmezse ve mülk satıcının elinde ise satıcıyı, müşteride ise müşteriyi dava ederek hâkim huzurunda tekrar talepte

¹²² Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308; Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1912.

¹²³ Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1911; Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/693.

¹²⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/43; Mecelle, md. 1030-1033.

¹²⁵ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-'arabî, 1982), 5/18, 19.

¹²⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1916; Zühaylî, *el-Fikhü'l-İslâmî ve edilletühû*, 5/693.

¹²⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308; Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1915.

¹²⁸ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/44.

¹²⁹ Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 250.

¹³⁰ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308; Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1915, 1919, 1920.

¹³¹ Ali Haydar Efendi, *Dürerül-Hükkâm*, 3/1910; Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 156.

¹³² Merginânî, *el-Hidâye*, 4/308.

bulunur. Fıkıh doktrininde buna taleb-i husûmet ve temellük adı verilir.¹³³ Taleb-i husumet, hakkını almak için birine dava açarak hasım olmak demektir. Taleb-i temellük, mülk sahibi olma istemi demektir. Hâkim, usulüne uygun bir şekilde davayı yürüterek davacı lehinde karar verince mülk şüf'a hakkı sahibine geçer. Taleb-i husûmet ve temellük için şehir dışında olmak gibi hukukî bir mazereti yoksa bir aylık bir süre tanınmıştır. Bu süre dolduğunda şüf'a hakkı bâtil olur.¹³⁴ Yargılama sırasında şüf'a sahibinin gayrimenkulün ederini hazır bulundurma zorunluluğu yoktur. Fakat hüküm verildiğinde mülkün ederini süratle temin edip satıcıya ya da müşteriye hangisine vermesi gerekiyorsa ona teslim etmelidir.¹³⁵

1.9. Şüf'a Hakkına İlişkin Çeşitli Meseleler

“Şüf'a hakkına sahip olan kimse için komşu gayr-i menkulü satın alan kimsenin şahsı önemlidir. Bu şahıs üzerinde hataya düştüğü ve satın aldığını zannettiği kimse değil de komşuluğuna râzı olamayacağı bir başka şahsın satın almış olduğunu öğrendiği zaman şüf'a hakkı avdet eder.”¹³⁶ Bu konu şahısta hata konusuna girmektedir.

Herhangi bir gayrimenkulün şüf'a yolu ile edinilmesi, o mülkün satın alınması gibidir. Bu bağlamda alışveriş ile sabit olan hukukî neticeler, şüf'a ile de sabit olmuş olur.¹³⁷ Şeff', müşterinin izni ya da hâkimin hükmü ile gayrimenkule sahip olmadan vefat ettiğinde şüf'a hakkı vârislerine geçmez. Mahkemece karar verilmesinden sonra vefat ederse mirasçılara geçer.¹³⁸

Şüf'a hakkı, tecezzi/parçalılık kabul etmez. Yani şeff'in şüf'a hakkının bir kısmını kabul edip bir kısmını reddetme hakkı yoktur. Bu nedenle şeff', şüf'a hakkı ile satılan mülkün bir bölümünü alıp diğer bölümünü almamazlık edemez.¹³⁹ İkâle şüf'a hakkını düşürmediği gibi, önceden kaçırılmış ise bu hakkı yeniden kullanma imkânı doğurur.¹⁴⁰

Bazen mahkeme sonucu şüf'a hakkına sahip olanlar, eşit öncelikli olup hepsi de talep etse müşterek zarara katlandıkları için başkasına satılan miktara o mülkü ortak sahiplenmiş olurlar. Hanefilere göre ister birincil ister ikincil ve üçüncül derecesinde olsun ortakların şüf'ada hakkı da eşittir. Onlara göre şüf'a hakkının sübut sebebi ortaklık olup mülklerinin miktarı değildir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre şüf'ada birden çok ortaklık durumunda (te'addüdü's-şürekâ'i fi's-şüf'a) her ortak kendi sahip olduğu mülk oranınca hisseye sahip olur. Kaldı ki İmam Şâfiî satılan malda ortaklıktan başka şüf'a hakkı kabul etmez.¹⁴¹

Şerikler, ortak mülkün kullanımını da ortak yaparlar. Kullanımının zor olması durumunda muhâye'e yapılabilir. İçlerinden biri tekrar yerini satacak olursa satılan malda ortaklık sisteminden tekrar şüf'a önceliğinde başa dönmüş olur. Şüf'a hakkının tanımındaki *satın alana kaç mal olduysa* ibaresinden dolayı bir malda eşit şüf'a hakkı sahibi olan birden fazla kişilerden hangisi daha fazla fiyat vererek o mülke sahip olamaz.

¹³³ Mecelle, md. 1031; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1917; Çolak, *İslâm Borçlar Hukuku*, 251.

¹³⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/309; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1925, 1926.

¹³⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/309; Mevslî, *el-İhtiyâr*, 2/45, 46.

¹³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 14/105; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 2/132.

¹³⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 4/316.

¹³⁸ Mevslî, *el-İhtiyâr*, 2/47; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym el-Mısırî, *Fetâvâ İbn Nüceym (el-Fetâvâ'z-zeyniyye / Hulâsa-i İbn Nüceym)*, çev. Hasan Re'fet b. İbrâhîm Rüşdî el-İstanbulî (İstanbul: Şeyh Yahya Matbaası, 1872), 303.

¹³⁹ Mecelle, md. 1041; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/1937, 1938; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/379.

¹⁴⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 2/447.

¹⁴¹ UniversityLifeStyle (ULS), "تعدد الشركاء في الشفعة" (Erişim 21 Haziran 2023).

Hâkim şüf'a ortaklarına eşit olarak hükmeder. Bu tür şüf'adarların çok olduğu durumlarda müşterek mülkleri taksim edilip belirlenirken ortaklıktaki paylarına ya da komşuluktaki hudutlarına itibar edilmez, yörenin örfüne bakılarak taksim edilir.¹⁴²

Şüf'a hakkı sabit olduktan sonra onu düşürmek için hile yapmak fukahânın ittifakı ile mekruhtur. İmam Muhammed de bu görüştedir. Ama başlangıçta şüf'anın sübutunu önlemek için hile yapmak Ebû Yusuf'a göre mekruh değildir. Şüf'a hakkı sabit olduktan sonra yapılabilecek hilelerle ilgili İbn Âbidîn'de çeşitli örnekler mevcuttur.¹⁴³ Mesela bir kimse önce bir evin veya yerin şayi' dağınık bir hissesini satsa sonra tamamını satsa ya da müşteriye hibe etse -ki bu halde ortaklık nedeniyle komşuyu engellemiş olur- şefî'ye şüf'a hakkı yoktur ve bu da caiz kabul edilmiştir.¹⁴⁴ Bu konuda İmam Azam'dan doğrudan bir nakil gelmemekle birlikte İmam Buhârî, az önceki örneği zikrederek¹⁴⁵ "insanların bazıları dedi ki" deyimiyile Hanefileri tenkit etmiştir.¹⁴⁶

2. Şüf'a Hakkı ve Fıkıh Öğretimi

Problem/mesele çözme yöntemi aslında en geniş anlamda bir çok öğretme tekniğini içerir. Bu bağlamda Turalioğlu örnek bir çalışma yapmıştır.¹⁴⁷ Fakat ortaokul ve lise düzeyinde kalan bir çalışma olup fıkıhın analitik yöntemiyle ilgili ayrıntılı örnekler içermemektedir. Bizim çalışmamız bu anlamda daha somut bir öneri sunmakta bir tür örnek ders sunumuna ilham vermektedir.

Bu başlık altında; mücerred ve meseleci yöntemin fıkıh öğretimine etkisi, *problem çözme yöntemi* ve diğer öğretim teknikleri (*doğrudan anoloji, benzerlerinden faydalanma* vb.) ve örnek olay incelemesi/suret-i mesele ve diğer öğretim tekniklerinden faydalanma olmak üzere çeşitli yöntemleri fıkıh öğretimine uygulayabiliriz.

2.1. Mücerred ve Meseleci Yöntem ve Fıkıh Öğretimi

Ünlü hukukçu Ünal Narmanlıoğlu'na göre meseleci yöntemle hazırlanan kanunlarda, kanunun uygulanabileceği olası bütün detaylar itibara alınır ve her hadise karşısında detaylı hükümler hazırlanır. Meseleci yöntem, kanunda her hadisenin farklı olasılıklarını itibara alan ve ayrıntıyı daha çok ön plâna çıkaran bir yöntemdir. Bu yöntem devletçi ve pozitif anlayışa uygun bir düşüncenin neticesidir.¹⁴⁸ Osmanlı da benzeri şekilde Hanefi hukukunun ayrıntı meselelerini kanunname ve fermanlara aktarmaya çalışmıştır. Bu usul, pozitif/mer'î yani yürürlükteki hukukun ayrıntıları öngörerek hukuk güvenliğini sağlama çabasının ürünüdür. Aksi halde kadı ve hâkimin takdirine kalacaktır ki bu takdirde de farklı uygulamalar ortaya çıkıp hukuka güven duygusu zedelenebilecektir.

Mücerret yöntem ise olabildiği kadar detay hükümlere girmeden genel hükümler koyma gayretindedir. Bu yöntem günümüzde de bazı büyük kanunların kodifiye edilmesinde takip edilen esaslı bir yöntemdir. Hukuku oluşturan kurallar demek olan *hukuk*

¹⁴² Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm*, 3/130.

¹⁴³ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr*, 6/224 vd.

¹⁴⁴ İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr*, 6/243-244.

¹⁴⁵ Buhârî, "Hiyel", 14.

¹⁴⁶ Muhammed Hüsnü Çiftçi, *Ehl-i Re'î ve Ehl-i Hadisin Fıkhi Yaklaşımları* (İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2020), 169 vd.

¹⁴⁷ Cahide Turalioğlu, *Problem Çözme Yönteminin Fıkıh Öğretiminde Kullanımı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 51

¹⁴⁸ Ünal Narmanlıoğlu, "Kanunun Anlam Bakımından Uygulanması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Veri Tabanı* (Erişim 15 Aralık 2021), 96.

normunun genel ve mücerret oluşu; benzer hadiselerle, benzer çözümlerin üretilmesi, her ferde aynı biçimde tatbik edilmesi bakımından yetersiz olduğu açıktır.¹⁴⁹

Bunun için çeşitli örneklerle hukuk normu anlaşılır kılınmalıdır. Fakihler, *suret-i mesele* dediğimiz *örnek olay incelemesi* ile bunu yapmışlardır. Dolayısıyla fıkıh normunun uygulanmasında, fıkıh normu genellikle tümel bir önerme niteliğinde olmadığı için mantıkta öngörülen kıyas çeşitlerinin doğrudan kullanılması çoğunlukla mümkün değildir. Bir başka tabirle fıkıh normu, mantık açısından böyle soyut bir kıyasın münferit olaya kıyas yoluyla uygulanmasında varılan sonuca denk gelir.¹⁵⁰ Örnek vermek meselenin somutlaşmasına katkı sağlayacaktır; şöyle ki meselecî yöntemle “Bir kişi meyvesi bulunan hurma bahçesini satın alırsa hurmalar şüf’a hakkına sahip olanındır.” biçiminde olan bir cümle soyut/mücerret yöntemle ifade edildiğinde; “bir taşınmazın aslı ve tabi semereleri, şüf’a hakkı kapsamında şüf’adarın mülkiyetine geçer.” şeklinde olacaktır.

Birincisinde okuyucu veya öğrenci bu meseleyi sadece bahçe ve meyve ağaçları kapsamında düşünürken; ikincisinde benzeri tüm olaylar için de geçerli olduğunu çıkarabilecektir. Hayatın tabii akışı içerisinde fakih ve kadıların gelen meseleler, kendilerini böyle hususi cevaplar vermeye sürüklemiş olabilir. Fakih ve kadıların münferit olaylara odaklanmalarının sebebi, fikhî meselelerin benzerlerinden farkını ortaya çıkarmak da olabilir.

İki yöntemin de kendine göre avantaj ve dezavantajları vardır. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi hurma bahçesi ve ağaçların meyvesi örneği verilmeyip “sırf taşınmazın aslı ve tabi semereleri” denilse konu kapalı kalabilecektir: Bu kabilden olarak “... şayet mülkiyete konu olan bir arsa, üzerindeki ağaçlar ve yapılarla beraber satılırsa burada şüf’a oluşur. Fakat yalnız ağaçlar ve yapı satılsa şüf’adan söz edilemez.” kuralı ihmal edilmiş olabilecektir.

Ayrıca olaylardan genel soyut kurallara şeklinde bir yöntemin takip edilmesi hâkimin yargıda bulunurken olaylar arasında daha kolay benzerlik kurmasına yol açacaktır. Nitekim fıkıh öğretimi bağlamında öğrencilerden bize gelen soruların çoğu da meselecî yöntem şeklinde olmaktadır. Bu makalede şüf’a konusunun tüm ayrıntıları, mücerret-meselecî yöntem bağlamında örneklendirilerek ele alınmayacaktır. Şüf’a hakkı bu konuda bir model seçilerek ana konumuz fıkıh öğretimi bağlamında bir örneklemeye gidilmek istenmiştir. Bu bağlamda İslâm hukuku/fıkıh incelendiğinde görülmektedir ki; tek tek ve münferit olaylar, biçimsel açıdan meselecî metot dikkate alınarak hükümler belirlenmeye çalışılmışsa da sonuçta bir takım soyut kurallara da varılmıştır.

Bu cümleden olarak şüf’a konusunda fakihler hem mal sahibine hem de şüf’a hakkını elinde bulunduran kişiye karşı oluşabilecek olan zararı ve tehlikeyi bertaraf etmek adına muayyen bazı genel soyut hükümler tayin etmeye gayret sarfetmişlerdir. Kaide-i külliye denen soyut fıkıh kuralları ile meselecî yöntemin getirdiği olumsuzları bertaraf etmek mümkündür. Günümüz fıkıh çalışmalarında genel fıkıh külli kaidelerinden ve dabit

¹⁴⁹ Talip Türkan, *İslâm Hukuk Biliminde Hukuk Normu Kavramsal Analiz ve Geçerlilik Sorunu* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003), 66, 89; Yakup Mahmutoğlu, “İslâm Hukukunun Kazuistik Yapısı Üzerine”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2012), 148.

¹⁵⁰ Türkan, *İslâm Hukuk Biliminde Hukuk Normu*, 89; Mahmutoğlu, “İslâm Hukukunun Kazuistik Yapısı Üzerine”, 148.

denen bir meseleye özgü genel akli kurallardan yararlanılarak hukukun ana konuları mücerred hale getirilmektedir.

2.2. Problem Çözme Yöntemi, Diğer Öğretim Teknikleri ve Fıkıh Öğretimi

Fıkıh öğretiminde öğrencilerin kazanması istenen bilimsel düşünme yeteneklerini en çok teyit eden yöntemleri başında *problem çözme yöntemi* gelmektedir. Çünkü bu yöntem, öğrencilere bir sorun üzerinde uzun müddet ayrıntılı düşünme imkânı verir.¹⁵¹ *Problem çözme yöntemi*; öğrenciyi çözüme yönlendirici olup eğitime etkisi yüksektir. Öğreticinin açık-anlaşılr problem sormasıyla öğrencilerin problemi inceleyerek, verilenle istenen arasında bağ kurarak anlamaya çalışması amaçlanır. İyi anlaşılamayan meselelerin çözümü imkânsız gibidir. İlgili ihtimaller sıralanır ve sorucu ulaşılmaya çalışılır, sonucun yanlış çıkması durumunda başa dönülerek kontrol edilir. Problem çözme tekniği düşünme ve yorumlama gücünü artırır.¹⁵² Örneğimizde şüf'a hakkının taraflarının nispeten karmaşıklığını şema öğretisine uyarlamış olduk.

Doğrudan analoji; "İki obje ya da kavramın basitleştirilerek karşılaştırılmasıdır. Benzeri bir teknik beyin fırtınası öğretim tekniklerinden biri olan *benzerinden faydalanma* (alt) tekniğidir. Bu teknikte öğrenci bir durumda öykünerek (esinlenerek) ona benzeyen bir durum oluşturur."¹⁵³ Şüf'a hakkı örnek olayında farklı şefi'ler açısından şüf'a hakkının söz konusu olması durumunda bu teknikler gayet güzel kullanılır. Örneğin ikinci çeşit şüf'a hakkında hususi geçiş hakkının farklı üç durumu birbirine benzetilerek rahatlıkla anlaşılır.

Fikir Bağlantısı Kurma; Öğrenci farklı durumları birleştirerek özgün bir bütün oluşturur. Örnek olayımızda şüf'a hakkı ile ilgili özel durumlardan genel geçer bir takım kurallar çıkararak; bir tür tümevarım yaparak, mücerred yöntemi kullanma becerisi sağlayarak, hukuk/fıkıh hakkında genel teorik bir düşünceye sahip olur.

2.3. Bir Sûret-i Mesele Olarak Şüf'a Örneğinde Fıkıh Öğretimi

Çalışmamızın bu bölümünde önce şema ve kavram haritalarıyla ilgili yazılan fıkhi kitaplar ve eğitim materyalleri hakkında bilgi verelim. Daha sonra klasik ve modern kaynaklarda sûret-i mesele ve şema yoluyla girift meseleleri anlatma tekniğine dair örnekler sunulması isabetli olacaktır. Daha sonra ana konumuzla ilgili örnek bir ders işlenişinden şema ve problem çözme yöntemine dair örnekler verilecektir.

2.3.1. Şema ve Kavram Haritalarıyla Fıkıh Öğretimi Çalışmaları

Şema, tablo, kavram haritası, diyagram, şekil, cedvel, çizelge gibi kelimeler arasında küçük farklar olsa da genelde bunlar birbirinin yerine kullanılırlar. Şema diğerlerine göre kaplam olması yönüyle daha kapsamlı bir anlam taşır. Kavram haritası; bir bilginin diğer bir kavramla ilgi ve bağlantısını, arasındaki ayrılan-birleşen yanları anlatan, bir kutu çevresinde veya yan yana ok ve noktalarla ya da bir kavramın altına diğerinin girmesiyle onları açıklayan şemalardır: Örümcek, sınıflama, balık kılçığı, olaylar zinciri dizini gibi çeşitleri vardır. Diyagram (çizenek) kavram haritasından farkı, herhangi bir olayın gelişim ve değişimini gösteren grafik olmasıdır. Bir fıkhi konunun genel çeşitleri alt

¹⁵¹ Turalioğlu, *Problem Çözme Yönteminin Fıkıh Öğretiminde Kullanımı*, 51.

¹⁵² Brigid Golden, "Enabling Critical Thinking Development in Higher Education Through The Use of a Structured Planning Tool", *Irish Educational Studies*, 42/4 (2023), 949-969.

¹⁵³ Mehtap Arslan, "Öğretim Teknikleri", *Fatih Projesi ve Fizik Eğitimi Eba İçerik ve Uygulamalar*, Sites.google.com (Erişim 22 Ağustos 2024).

konuları mezheplere göre bunların birbiriyle ilişki ve bağlantıları bu tür grafiklerle anlatılması konunun daha anlaşılır hale gelmesine yol açacaktır. Bu konudaki çalışmaları, doğrudan ilgili olanlar ve olmayanlar diye ayırmak mümkündür. Doğrudan ilgili olan ve olmayanları aşağıdaki gibidir:

Doğrudan İlgili Olan Şemalar

1- el-Yâsîn, Câsim b. Muhammed b. Mühelhel - vd. *el-Cedvelü'l-câmi'a fi 'ulûmi'n-nafi'a*. Kuveyt: Darü't-dav'vetü'n-neşr ve't-tevzî', 1991/1412, 173 sayfa: a.g.e. Beyrut: Müessesetü's-semâhe li't-tibâge ve'n-neşr ve't-tevzî' – Müessesetü'r-reyyân, 2. Basım, 1410/2010), 553 Sayfa: Faydalı İlimlere Dair Kapsamlı Tablolar anlamına gelen kitapta; "fıkıh, fıkıh usulü, fikhî kaideler, akîde, el-milel ve'n-nihal/itikadî-siyâsî mezhepler tarihi, Kur'ân ilimleri, tecvid ilmi, tefsir ve yorum yöntemleri, hadis istilahları ilmi, hadis tahrici ve hadis kaynaklarını tanıma ilmi, nahiv-Arapça gramer ilmi" olmak üzere 11 farklı bilim dalıyla ilgili kavram haritaları ve tablolar vardır. Bu kitabın 13-377 sayfaları arası 364 sayfa fıkıhla ilgilidir. Kitabın dili Arapça olup henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir.

2- Cum'a, 'İmad Ali. *el-Mülahasanatü'l-fikhiyye'l-müeyyere (min Haşiyeti'l-ravdi'l-murbi' ve menâri's-sebîl*. Riyad: Darü'n-nefâis li'n-neşr ve't-tevzî', 2. Basım, 1425/2004, 157 Sayfa: Kitap, Mektebetü'l-Melik Fehd el-Vataniyye/Melik Fahd Milli Kütüphanesi fihrist projesi sponsorluk kapmasında hazırlanan, yayınevi olmayan, yazarı tarafından kendi imkanlarıyla bastırılmış bir çalışmadır. İbadetler ve muamelat konularına dair kavram haritaları da içermektedir. Bu kütüphane ile koordineli Dar al-Mandumah veri tabanı şirketi (www.mandumah.com), aynı zamanda bir çok Arap-İslam alemindeki dergi ve kitapların pdf'lerini kurumsal üyelik karşılığı dünyaya satmaktadır. Dergi ve Kitaplara ait fihristleri sitesinde yayınlamaktadır.

3- Cum'a, 'İmad Ali. *Usulü'l-Fikhü'l-Müeyyere*. Ürdün: Darü'n-nefâis li'n-neşr ve't-tevzî', 1429/2008, 144 Sayfa: *Silsiletü'l-ulûmi'l-İslâmiyye'l-müeyyere*/kolaylaştırılmış İslâmî İlimler Dizini kitap zincirinin 7. Kitabı olup bir üstteki kitap gibi Melik Fahd Milli Kütüphanesi şematik kitaplar projesi kapsamında desteklenmiştir. Giriş dahil 5 ana bölümden oluşan eser, fıkıh usulünün ve fikhın tanımı-tarihi-doğuşu ve meslekleriyle ilgili tablolar; şer'î deliller ve onlardan çıkarılan hükümler; hüküm çıkarma kuralları ve içtihat-taklid gibi konulara havi kavram haritaları ve tablolar içermektedir.

4- Osman, Enver Kaan. *Tablolarla Fıkıh Usulü*. İstanbul: İFAV yayınları, 2. Basım, 2021, 143 Sayfa: Diyagram kutularının altında kısa açıklamalar da mevcuttur. İçerik olarak karşılaştırıldığında yazarının bir yukardaki kitaptan epey yararlandığı anlaşılmaktadır.

5- Cum'a, 'İmad Ali. *Teşciru ravdatu'n-nâzir li'İbni Kudâme rahimehullah*. el-Ress: Darü'n-nefâis li'n-neşr ve't-tevzî', 1429, 207 Sayfa: Yukardaki zikrettiğimiz konulara dair fıkıh usulü tabloları vardır.

6- el-Harrâz, Abdurrahman. *Telhisu Kitâbi tertibi'l-Furûk li'l-Bekkûrî*. b.y: y.y., ts., 31 Sayfa: Karâfî'nin Furûk'unun tablolar şeklinde muhtasar/özet olarak yeniden düzenlenmesinden ibarettir. Kitapta bulunan, tanım bakımından birbirine yakın terimler arasındaki farklarla ilgili 16 kaideden oluşan tabloları içermektedir.

7- Feyruz. *Abdurrahim Yakub. Teysirü'l-vusûl ilâ ilmi usûli'l-fikh*. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1431/2010, 132 Sayfa: 2 Ciltten oluşan kitap, fıkıh usulü ilminin hemen hemen bütün konularına dair tablolar içermektedir.

8- Kâmil, Ömer Abdullah. *Cedâvilu'l-fikhi'l-mukârin 'ale'l-mezâhibi'-erb'a me'a edilletihâ* (Kısmu'l-mu'âmelât). b.y: y.y., ts.: 161 Sayfa: İbadetler hariç muamelat konularına dair dört mezhebin içtihatlarını kısa açıklamalarla karşılaştırmaktadır. Tarafımızdan Türkçe'ye kazandırılmış olup henüz basılmamıştır.

9- el-Fevzân, Basil b. Abdullah. *Teşcîru ehemmi'l-kütübi'l-fikhiyye'l-matbu'a ale'l-mezâhibi'l-erba'a*. tkd. Abdullah b. Abdilaziz el-'Akîl – Abdülaziz b. Abdillâh er-Râcihi, Riyad: www.racih.com, 1431/2010, 32 Sayfa: Hazırlayan kısmında verilen bu balfozan@hotmail.com e-mail ile şahsi olarak yayınevi olmadan bastırıldığı anlaşılan ve racih.com sitesinde yayınlanan kitap, risale formatındadır. 4 Mezheb fukahasına ait kitapları, kitab, isim ve tarih sıralamasına göre renkli olarak tasnif etmiştir.

10- Şaban, Zekiyyüddin. *Usûli'l-fikhi'l-İslâmî murâ'iyen li-kitâbi Zekiyyüddîn Şa'bân*. haz. İbrahim Özkılıç. İstanbul: y.y., 2011, 110 Sayfa: Diyanet İhtisas Merkezlerinde öğreticilik yapan yazar, asıl müellifinin satırlar halinde yazdığı sadırlara daha iyi nüfûz etsin diye kavram haritaları ve tablolara dönüştürmüştür.

11- el-Tayyar, Hüseyin b. Süleyman Râşid. *el-E'immetü'l-erba'a ebrezu şuyûhihim ve telâmizetihim ve kava'idu mezâhibihim ve ehemmi kütübi'l-mezâhib*, b.y.: y.y. 1434-1435, 25 Sayfa: "Dört mezhebin imamları, en meşhur hocaları, öğrencileri, mezheplerinin kaideleri ve mezheplerinin en önemli kitapları" diye tercüme edilebilen bir fıkhi şema çalışmasıdır. Yüksek hukuk yargısı hakimlerinden Muhammed b. Cebr el-Elî tarafından takdimi yapılan eser, renkli kavram haritaları ve diyagramlardan oluşmakta olup kutucuklar içinde kısa açıklamalar ihtiva etmektedir.

12- İslam'da Mezhepler Blog Sayfası, *Mezhepler Arasındaki Farklılıklar Tablosu*:¹⁵⁴ Çoğunlukla ameli mezhepler olmak üzere itikadi-siyasi mezhepler hakkında da bilgi verilen blog sayfasında özellikle ibadetler, faiz, miras vb. çeşitli konularda dört mezhebin hükümleriyle ilgili 30 civarında karşılaştırma tablosu bulunmaktadır.

13- *Yaqeen Institute* İslami Araştırmalar İnternet Sitesi:¹⁵⁵ A.B.D. Teksas eyaleti Irving şehri Müslümanlarınca hazırlanan, fıkıh da dahil olmak üzere temel İslam bilimleri ile ilgili İngilizce çeşitli infografiklere yer vermektedir.

14- Muhammed Abdülmecit Karaaslan *Academia Sayfası*:¹⁵⁶ Akademik anlamda İslam hukuku/fıkıh dersleriyle ilgili taslaklar/drafts bölümünde çeşitli şemalar içermektedir.

Dolaylı İlgili Olan Şemalar

15- İmam Kudûrî. *Muhtasarü'l-Kudûrî Metin-Çeviri-Açıklama-Şema*. çev. Bilal Kayı, İstanbul: Ravza Yayınları, 2020, 860 Sayfa: Kitap tek ciltli olup (siyah ve mavi renkli) başlıklar halinde basılmıştır. Kitabın öncelikli amacı, Kudûrî'nin muhtasarını simetrik/bakışimli kitap tercümesi olarak yayınlamak olsa da mütercim; bazı ibadet ve muamelat konularının sonuna bir takım özet diyagram ve kavram haritaları serpiştirmiştir. Böylece okuyucuya ve öğrenciye metni daha anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır.

16- Temel, Ahmet (ed.). *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020, 254 Sayfa: Editörleri, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam

¹⁵⁴ <https://islamdamemezhepler.blogspot.com/p/mezhepelerin-arasindaki-tum-farkliliklar.html>

¹⁵⁵ <https://yaqeeninstitute.org/infographics/sharia>; <https://yaqeeninstitute.org/infographics>

¹⁵⁶ <https://bartin.academia.edu/MKaraaslan>

Hukuku öğretim üyesi olan 6 yazar tarafından hazırlanan kitap; giriş kısmında son asırda İslâm aile hukuku alanında yapılan çalışmalara kısaca değinip evvelen Osmanlı aile hukuku uygulamaları, sonra çağdaş İslam ülkelerinden Ürdün, Irak, İran, Pakistan, Fas, Tunus olmak üzere 6 ülkenin aile hukuku hakkında tablolara yer vermiştir. Kitabın sonunda karşılaştırmalı olarak ülkelere göre evliliğin esasları hakkında bilgiler de verilmiştir. Kitapta şimdilerde yeni yeni kullanılmaya başlayan karekodlu ek bilgi verme ve internet sitesine erişme imkânı verilmiştir. Böylece okuyucular için kitaplardaki tablo ve kavram haritalarının erişime açılması sağlanmıştır.¹⁵⁷

17- Kahraman, Abdullah – Ekşi, Ahmet – Bulut, Abdurrahman. *İslam İbadet Esasları* (İstanbul: Ensar Yayınları, 5.Basım, 2022). 415 Sayfa: İslam İbadet Esasları kitapları içinde en çok kavram haritası ve ünite sonlarında çoktan seçmeli sorular bulunması ve kutucuklarda bazı ayrıntı mezhep görüşlerini aktarması yönüyle en görsel ve mizanpajı güzel kitaptır.

18- Çolak, Abdullah. *İslam Borçlar Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2.Basım, 2022, 359 Sayfa: İçinde Orhan Çeker hocanın *Fıkıh Dersleri-1* kitabından alınma bir tablo, bir şekil haricinde 3 tablo olmak üzere 5 şema vardır. Ayrıca İslam Borçlar Hukukuyla ilgili bazı klasik metinlerden örnekler içeren Arapça-Türkçe tercüme pasajları vardır. Bazı önemli âyet-hadislerin metinleri ve fıkhi terimlerin Arapça karşılıkları verilmiştir. İlerleyen baskılarında Arapça metinleri iki satır halinde atlayarak yazan, kırık ve toplu tercümeye imkan veren bir şablonun karekodla esere eklenmesi faydalı olacaktır. Böylece talebe derste hoca tercüme yaparken altına not alabilecektir.

19- Başoğlu, Tuncay (ed.). *Temel İslam Ansiklopedisi (TİA)*. İstanbul: İsam Yayınları, 4. Basım, 2020, 8 Cilt: DİA İslam Ansiklopedisinin özeti sayılabilecek, metin itibariyle yeniden de yazılan bu eser; kavram haritası, diyagramlarla zenginleştirilmiştir. Başta öğrenciler olmak üzere daha çok genel bilgi almak isteyen her seviyeden insana hitap etmektedir.

20-*İslam Düşünce Atlası* (İDA), 3 Cilt ve İnteraktif İnternet Sayfası vardır.¹⁵⁸ İlmî Etütler Derneği'nde (İLEM) Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.'nin destekleriyle, İbrahim Halil Üçer koordinatörlüğünde hazırlanmıştır. Sayfasında yer alan bilgiye göre İslam düşünce geleneğini, II./VII. ile XIV./XX. asırlar arasında yaşamış ekol kurucu filozoflar, kelimacılar ve sûfiler üzerinden zaman- mekân-öğreti- ekol değişkenlerini dikkate alarak *web tabanlı programlar* üzerinden tanıtmaya amacı güden bir projedir. İDA, düşünce tarihini; onu taşıyan tarih, aktaran metinler, oluşturan kişisel ve *kavramsal ağlar*, somutlaştıran kurumlar ve yapılar ve nihayet ona sahiplik eden coğrafi ve kültürel havzalar içerisinde anlamaya davet ederek İslam düşünce tarihine farklı açılardan bakma imkânı sağlamaktadır. İkinci sürümü yayınlanmaya çalışılmaktadır.

21- Özcan, Mevlüt. *Din Görevlisinin El Kitabı*. Ankara: Sabır Yayınevi, 2005, 720 Sayfa: "Her Müslüman Dininin Görevlisidir." şeklindeki kapak sloganı ile yayınlanan kitap; Kur'an Kursu, İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültesi öğrencileri, Diyanet camiası görevlilerine hitap etmektedir. Dini hizmetler alanında çalışanlara yardımcı kitap olarak hazırlanmıştır. Soru-cevap öğretim tarzını esas alan eserde, sözlü nikahı yazılı hale getiren mehir tespit formu, mezheplerin ibadet konularıyla ilgili özet hüküm tabloları, namazda bedenimizde hareket eden kaslar ve sağlığa faydaları tablosu, bir takım dua

¹⁵⁷ <http://islamailehukuku.com/islam-ulkelerinde-aile-hukuku/islam-ulkelerinde-aile-hukuku-kanunlari-semasi/>

¹⁵⁸ <https://islamdusunceatlasi.org/>

şemaları bulunmaktadır. Öncelikle fıkıh konuları yoğun olmak üzere çeşitli özet dini bilgiler içermektedir.

22- Çiştî, Şeyh Hakim Muinüddin. *Sufi Tıbbî Kitabı*. çev. Hayrettin Tekümit. İstanbul: İnsan Yayınları, 2022, 208 Sayfa: “Namaz: Peygamberin Duruşları” başlığı altında Hurufî olarak Adem kelimesinin harflerine namazın üç temel hareketine indirgeyen şekil olmak üzere rükünlerde; insan psikolojisinde hangi hislerin yaşandığı, sağlık açısından hangi organın ne fayda gördüğüne dair şemalara yer vermektedir.

23- Maranki, Ahmet. – Maranki, Elmas. *Kozmik Bilim ve Bilinçte Yaşam Enerjisi*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2012, 368 Sayfa: Son yüzyılda Rus bilim adamı S. D. Kirlian’ın bulduğu yönteme canlı ve cansız varlıkların etrafa yaydıkları ışınlam ve biyoenerjinin bir tür insan nefsinde/kişiliğinde duygudurumunda insanın yaklaşık 30-45 cm etrafında; bir takım özel kameralarda görülen, açılımı renkler şeklinde olan, yüksek elektrik voltajı altında çekilen fotolar bulunmaktadır.¹⁵⁹ Bu fotolarda insanın mahremiyet, ibadet, örtünme, abdest ve gusül gibi konularda fıkıh/dinin hüküm ve hikmetleriyle ilgili savlarını destekleyen bilimsel ispatlı açıklamalar bulunmaktadır. Bunlara *kirlian fotoğrafları* veya *aura fotoları* denilmektedir.

Bu fotolardaki dalga boyu renklerinin insan maneviyatı, şehveti ve günah arzusunun; ışın dalgaları ve halelerden oluşan, karıncalanma şeklinde hissedilen enerji alanları olduğu iddia edilmektedir. Bunlar, ibadetlerin, mahrem-namahrem psikolojisini anlatılmasında etkili olabilmektedir. Din felsefesi açısından maneviyatın ispatının da imkanı olduğunu savunan Quantum fiziği kümesinde bir değeri olduğu kabul edilmektedir. Demek ki bu tür arzular yok gibi itibari varlıklar değil; enerji dalgaları şeklinde de görünebilecek varlıklar olduğu kabul edilip dine iman ve güveni arttırmakta bilim-dinin çeliştiğini söyleyenlere cevap niteliğinde olmaktadır.

Bu meyanda aura fotoları, akli menfi felsefeyle bulanmış kişilerde olumlu etkiler yapmaktadır. Ders kitaplarında veya derslerde kullanılıp makalelere konu olmaktadır. Kirlian fotoğraflama tekniğinin gerek mekanik gerek elektronik kamerası olup özel bilgisayar programları da bulunmaktadır. Kişisel gelişim bağlamında reiki-yoga, transdantal meditasyon vb. etkinliklerde kullanılmaktadır.

24- Aydın, Aytaç. *Kavram Atlası İslam Hukuku-1 ve 2*. Ankara: Otto Yayınları, 2017: Benzeri “İslam Hukukunun 100’ü veya 200’ü gibi kitaplar; adından sanki içinde şemalar varmış izlenimi verir gibi gözükseler de daha çok biraz geniş açıklamalı sözlük gibidirler: Bu tür kitaplar daha çok “Samar, Mahmut (ed.) vd. *İslami İlimlere Giriş (Kelam-Mezhepler-Usül-Fıkıh-Tasavvuf-Hadis-Tefsir)*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021; Ömer Nasuhi Bilmen, *Sorulu Cevaplı Dini Bilgiler*. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015” kitapları gibi çeşitli imtihanlar (Öğretmenlik-vaizlik, müftülük, yüksek lisans) öncesi kısa sürede önceki bilgileri hatırlama-hazırlanma veya bu bilimler hakkında genel kültür sahibi olmayla ilgili kitaplardır.

25- Aydoğan, İlyas. *Soru-Cevaplı Yediden yetmiş Kur’ân ve İslâm*. Bursa-İstanbul: İhlas Matbaacılık, 3. Basım, 2015, 1259 Sayfa: Emekli din kültürü öğretmeni olan yazar; akait, Kur’ân kıraati ve tecvit, ilmihal/fıkıh, siyer/İslâm tarihi alanlarında din kültürü ve İHL

¹⁵⁹ https://tr.wikipedia.org/wiki/Kirlian_foto%C4%9Fraf%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1;
https://en.wikipedia.org/wiki/Semyon_Kirlian (Erişim 21 Ağustos 2024).

öğretmenlerine okul başucu kitabı olarak hazırladığı kitapta 20 civarında tabloya yer almaktadır.

Fıkıhî konular ve mezheplerin içtihatlarıyla ilgili tablo da bulunan kitapta duaların ve kısa surelerin Arapçası ve anlamının bulunduğu görseller bulunmaktadır. Bursa Büyükşehir Belediyesi kültür dairesinin sponsorluğunda dağıtılan kitap, resmi istek halinde İlahiyat Öğretmenlik Uygulaması dersi alan öğrencilere ücretsiz gönderilebilmektedir. Ayrıca Belediyenin internet sitesinden PDF hali de indirilebilmektedir.¹⁶⁰

26- Kuveyt Evkaf ve İslami İşler Bakanlığı, *Al-Waei al-Islami İnternet Kültür Sitesi*.¹⁶¹ Aynı zamanda 1965'ten beri Mecelletü'l-wa'yü'l-İslâmî adlı İslami ilimler ve 1975'ten beri Berağimü'l-İmân/İman Tomurcukları adlı çocuk dergisini yönetmektedir. Bu site, aynı zamanda fıkıh dahil çeşitli dîni ve kişisel gelişimsel posterler içermektedir. Bunlarda fıkıh derslerinde şema kabilinden kullanılması mümkündür. Büyük boy çıktı alınarak Fakülte, İHL vb. eğitim kurumlarının duvarlarına Arapçası aynen tercümesi yeniden tasarlanıp asılması faydalı olacaktır.

27- *Grafiklerle İslamiyet Şemaları/İnfoğrafikleri*.¹⁶² İlk, orta ve lise seviyesinde renkli dini bilgi verici tabloların/infografik bulunduğu sitede fıkıhın ibadet alanıyla ilgili çok sayıda şema bulunmaktadır.

Bunların haricinde; diyanethaber,¹⁶³ Islamic Infographic¹⁶⁴ Din Kültürü Öğretmeni Musa Aydoğu,¹⁶⁵ MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İnfoğrafikler Sayfası,¹⁶⁶ Ahmet Said Kardeşler Pinterest infoGRAFİKLER sayfası¹⁶⁷ Genç Müslümanlar Sayfası¹⁶⁸ Din Kültürü Öğretmeni İzzet Eker Sayfası¹⁶⁹ Necmi Kobya Din Dersi Sayfası¹⁷⁰ gibi internet site ve sayfaları kısmen fıkıhla ilgili şemalar içermektedir.

2.3.2. Klasik ve Modern Kaynaklarda Şemalarla ve Kavram Haritalarıyla İlgili Örnekler, Eğitim Materyalleri ve İlgili Bilgisayar Programları

İslam literatür tarihinde çeşitli alanlardaki eserlerde şema ve resimler (minyatür vb.) kullanıldığı gibi fıkıh kitaplarında da bazen konuyu açıklama sadedinde şemalardan istifade edilmiştir. En sık rastlanılan konular, ferâiz, hacc, muamelat konuları gibi konulardır. Şüf'a konusunda da bir klasik kitapta da krokiler görmüştüm ama tüm aramalarıma rağmen bulamadım.

Tablo ve diyagramlar sayfalarca tutan bilgiyi, toplu bir yerde göstermesi ve hafızaya alınması, karşılaştırma ve farkların görülmesi açısından önemlidir. Kısa, öz ve temel bilgiler içeren şemalar, zihinde hatırlatıcı etkiler oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle tablo ve şemalar temel asgari bilgiler zeminini oluşturmaktadır.

¹⁶⁰ <https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/yayinlar/6dx67op6izgg44k.pdf> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶¹ <https://alwaei.awqaf.gov.kw/ar/%D8%A8%D9%88%D8%B3%D8%AA%D8%B1%D8%A7%D8%AA> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶² https://www.grafikleislahiyet.com_depo_islam-miras-hukuku (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶³ <https://www.diyanehaber.com.tr/infografik-diyane> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶⁴ https://www.canva.com/p/themytata/collections/AY0Zzz07_c37mGhcgAgnKg (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶⁵ <https://www.musaaydogdu.net.tr/infografikler/> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶⁶ <https://dogm.meb.gov.tr/www/infografikler/icerik/865> (Erişim 21 Ağustos 2024).

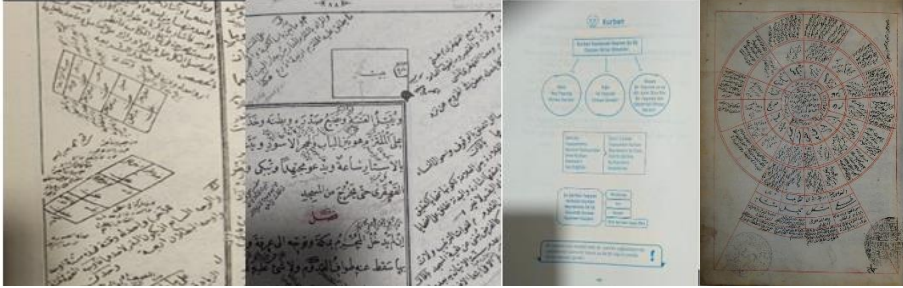
¹⁶⁷ <https://tr.pinterest.com/askardes/infografikler/> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶⁸ <https://gencmuslumanlar.com/ramazanda-zaman-yonetimi-icin-ipuclari-infografik/> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁶⁹ <https://www.izzeteker.com/> (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁷⁰ <https://www.dindersi.com/> (Erişim 21 Ağustos 2024).

Aşağıda birinci şekil; Osmanlı medreselerde en çok okutulan kitaplardan biri olan *Hâşiyeli Mülteka'l-Ebhur*'un 413. Sayfasında müzara'a konusuna dairdir. Şema; işçi, koşu öküzü çalıştırmayla ilgili bilgiler içermekte olup bir tür günlük yapılan işlerle ilgili ücret takip cetvelidir. İkinci şekil; aynı eserin Hacc bölümü 88. Sayfası olup Kâbe duvarındaki mültezemin tarifi sadedinde bir şemadır. Üçüncü Şekil, Kudûrî'nin muhtasarının simetrik tercümesinin yeni basılan bir diyagram şeması olup kurban ibadetini anlatmaktadır. Dördüncü şekil, klasik fıkıh usulü kitaplarından birinde kapalı-açık lafızların bir araya getirildiği bir şemadır.

Şekil-2.1: Medreselerde Okutulan Hâşiyeli Mülteka'l-Ebhur Kitabından ve Günümüz Çevirilerinden Kudûrî Muhtasarından Bazı Örnek Şemalar

PPS sunum programı, *prezi* vb. bilgisayar programları bulunmakla beraber yapay zekâ programlarının da şema yaptığı bilinmektedir. Gittikçe gelişen bu alanda, yapay zekâ programlarının verdiği kaynaklardaki mantıksallığı kontrol etmek şartıyla veya programa doğru bilgi verilerek tablo ve şema yapması istenebilmektedir. Şema yapmada görsellik verme amaçlı *Canva* gibi programlar da kullanılabilir. Canvas programı ile yapılan, alaylı olarak fıkıh ve Arapça bilgisi iyi olan, Telegramda kanalı olan Mikail Yetkin beyin¹⁷¹ çok sayıda şema ve diyagramları bulunmaktadır. Yine Google resimlerde veya Pinterest adlı sitede fıkıh dahil bir çok alanda şema ve kavram haritası paylaşılmaktadır.

2.3.3. Şema ve Problem Çözme Yöntemiyle Fıkıh Öğretimi Örnek Ders İşlenişi

Klasik söylemde suret-i mesele olarak ifade edilen *örnek olay çalışma metodu*, *örnek olay incelemesi* olarak da ifade edilir.¹⁷² Bu yöntemin esası; öğretici-öğrenci, öğrenci-öğretici, öğrenci-öğrenci gibi bir örgü kurmasıdır. Modern dönemde şema kuramının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır: Şemalar, duyuşal verilerin yorumlanması, bilgilerin hatırlanması, ayrıntıların belirlenmesi ve düzenlenmesi gibi bilgilere rehberlik eden hareketlerin organize edilmesi bilgi kümeleridir. Şema kuramı, aktarımı ve aktarımının nasıl kolaylaştırıldığını araştıran bir "bilme" kuramıdır. Şemalar, bireysel kavramların bilgilerinin alınması ve bu bilgilerin aralarındaki ilişki ve parçaların bütünleştirilmesine hizmet ederler.¹⁷³

"Buraya kadar anlatılanları bir şema üzerinde göstermek meseleyi daha anlaşılır şekilde açıklığa kavuşturacaktır." şeklinde ifadelerle örnek olayın aşamaları tedricen şematize

¹⁷¹ Mikail Yetkin, *Mikail Yetkin Resmi Telegram Kanalı*. https://t.me/mikailyetkin_resmi (Erişim 21 Ağustos 2024).

¹⁷² Nilgün Köklü, "Örnek Olay Çalışma Metodları", *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27/2 (2019), 771.

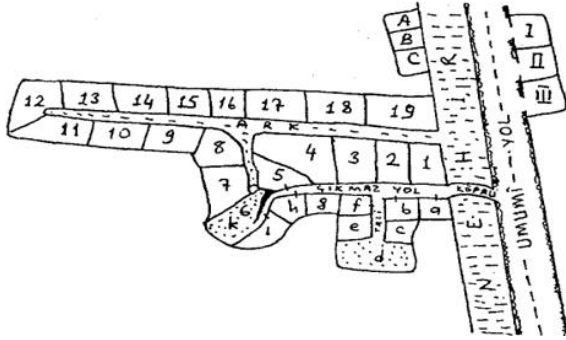
¹⁷³ Dilek Çakıcı, Şema Kuramının Okuduğunu Anlama Sürecindeki Rolü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (Ağustos 2011), 78-79.

edilir: Akabinde sorular sorularak, unsurları açıklanarak öğrenciye sunulur. Malumdur ki karmaşık meseleleri bir şekil ile anlatmak hem nebevî bir sünnet¹⁷⁴ hem de fıkıh öğretimi açısından önemlidir. İnsanda görme duyusunun öneminin %70 etkili olduğu belirtilmektedir. Görsellerin, hatırlamayı kolaylaştırdığı, dikkat toplamaya ve nefes aldirmaya etki ettiği ve insan psikolojisine derin etki edip hatırlatıcı izler bıraktığı tespit edilmiştir. Görsellerin öğrenmeyi %400 kadar artırabildiği ve düz yazıdan 60.000 kere daha hızlı bir şekilde beyinde işlenebildiği tespit edilmiştir.¹⁷⁵

Şüf'a konusu ele alınırken şekil 2'de yapıldığı gibi ilgili taraflarla ilgili terimler ve eş anlamları açıklamaları fazla ayrıntıya girmeden bir arada verilmeli öğrenciye karşılaştırma, hepsini aynı yerde görme imkânı sağlanmalıdır.

Yine klasik fıkıh öğretiminden yapıldığı gibi taraflara "Zeyd ve Amr vb." örneğinde teşhis ve intak yapılarak güncel isimler de verilebilir. Şema üzerine rakamlar konularak altına kısa açıklamalar verilebilir. Vurgu için bazı terimler diğerlerine göre daha büyük karakterle yazılabilir. Baş harfini alma/iktisar/kısaltma/akrostiş tekniği gibi anlatım tekniklerinden yararlanılarak terimlerin akılda kalıcılığı sağlanabilir.

Ayrıca karşılıklı konuşma şeklinde çeşitli resimlerden/infografiklerden yararlanılarak aşamalarla akdin; in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzûm şartları anlatılabilir. Bunlarla ilgili örnek videolar yaptırılabilir. Kitaplara günümüzde artık sıkça kullanılmaya başlayan karekodlar konularak konunun ayrıntısı ve ilgili görsellere, videolara, renkli şemalara kaynak sitelere hızlı ulaşım sağlanabilir. Konuların sonuna üniteyle ilgili test sorular konulabilir. Öğrencinin kendisinin cevabını bulabileceği açık uçlu sorular sorulabilir. Aşağıda örnek bir şema¹⁷⁶ üzerinden yukardaki sayfalarca süren soyut anlatım somut hale gelecektir.

Şekil-2.2: Şüf'a Hakkının Söz Konusu Olduğu Kapalı Ortam Özel Yol (tarîk-i hâss/Çıkamaz Sokak-Tâlî Yol, Özel/Husûsî Su Kanalı/Arkı (hakk-ı şîrb)/Çıkamaz Su Arkı ve Mesil Hakları ve Taşınmazlar Krokisi

¹⁷⁴ Buhârî, "Rikâk", 4: Peygamberimiz (s.a.s), insanın tûl-i emel/uzun yaşama arzusu ile eceli/ömür süresi arasındaki ilişkileri anlatırken yere bir dikdörtgen çizmiş; "bu insandır demiş", bu dikdörtgenin içinden kenarlara küçük çizgiler çizmiş "bunlar arazdır/yani insanı hedefinden alı koyan geçici şeylerdir" buyurmuş, ortasından dışa doğru bir çizgi çizmiş "bu onun emelidir" buyurmuş, dikdörtgenin içinden dışarı çıkan emel çizgisini kesen kısa kenarı ise "bu onun ecelidir" buyurmuş, nihayetinde "bu arazlardan birine yakalanmasa ötekine yakalanır, emeline varamadan eceli onun önünü keser" buyurmuşlardır.

¹⁷⁵ Optimist Hub (optimisthub), "Görselin İçerik Açısından Önemi" (Erişim 21 Mayıs 2022).

¹⁷⁶ Orhan Çeker, *Fıkıh Dersleri-1* (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), 146, 147.

Şekil 1'deki "Hususi su arkı ve yol hakları sebebiyle şüf'adar olanlar ve bundan sonraki maddede ele alınacak olan bitişik komşuluk yüzünden şüf'adar olanlar görülmektedir.

1-19 rakamlı paftanın akar sahipleri hakk-ı şırb, a-ı harfli akar sahipleri özel yol hakkı/tarık-i hass sebebiyle şüf'adar olurlar. Mesela 6 rakamlı akar satılsa öncelikle şüf'a hakkı 4, 5, 7, 8 rakamlı akar sahiplerininindir.

Her ne kadar aynı rakamlı diğer akar sahipleri de ortak su arkı sebebiyle şüf'adar olurlarsa da aynı sebepten şüf'adar olan 4, 5, 7 ve 8 rakamlı akar sahipleri diğerlerine göre daha çok zarar görmeleri ihtimalinden öncelik hakkına sahiptirler.

4, 5, 7 ve 8 rakamlı akar sahiplerinin şüf'a hakkı eşit seviyededir. Yoksa 5 ve 7 rakamlı akar sahipleri "biz aynı zamanda ona bitişik komşuyuz" diye hususi bir hak iddia edemezler. Yani su veya yol sebebiyle şüf'a hakkı varken bitişik komşuların şüf'a haklarını kullanma yetkileri yoktur.

4, 5, 7 ve 8 rakamlı akar sahipleri haklarından feragat ettikleri takdirde şüf'a haklarını kullanma sırası hususi su arkı sebebiyle şüf'adar olan diğer şeff'lere yani 1, 2, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19 rakamlı akar sahiplerine gelir. Bu şeff'ler de şüf'a hakkını kullanmada eşit yetkiye sahiptirler.

Su arkı sebebiyle şeff' olan 1-19 rakamlı akar sahipleri haklarından feragat ettikleri takdirde bu sefer aynı çıkmaz (hususî) yolu kullanan a-ı harfli akar sahiplerine sıra gelir, a'dan ı'ya kadar olan mülk sahipleri de şüf'a hakkını kullanmada eşit haklara sahiptirler.

Her ne kadar 1-5 rakamlı akar sahipleri de aynı yoldan işledikleri için aynı hakka sahip olmaları gerekirken daha önce bu hakkı, su arkı sebebiyle şüf'adar olup haklarından vazgeçtikleri için tekrar o hakka sahip olamazlar;

d harfli akar satılmış olsaydı öncelikle aynı çıkmaz tali yolu kullanan b, c, e ve f harfli akar sahipleri şüf'a hakkını kullanacaklardı. Çünkü bu akar sahipleri çıkmaz yoldan işleyen diğer akar sahiplerine göre daha çok zarar görebilirler.

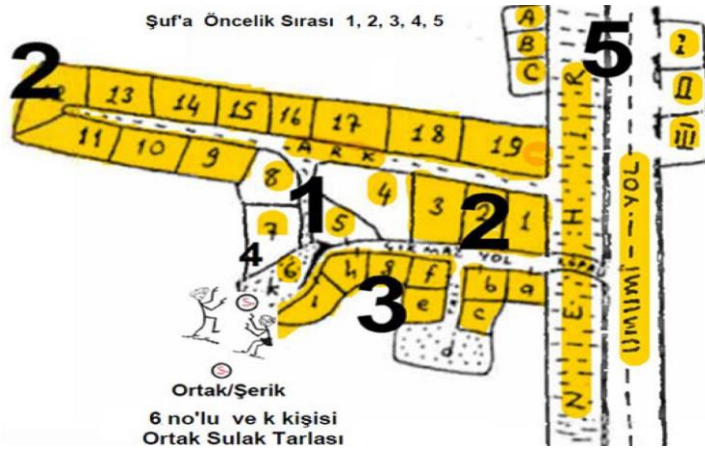
b, c, e ve f harfli akar sahipleri bu haklarından vazgeçtikleri takdirde artık 1-6 rakamlı ve a, g, h, ı ile k (6) harfli akar malikleri şeff' olurlar.

Su ve yol sebebiyle şüf'a hakkına sahip olanlar toptan haklarından vazgeçseler şüf'a hakkını kullanma sırası 3. maddede ele alacağımız bitişik komşulara gelir.

Apartmanlarda aynı girişi kullanan daire sahipleri, kendi girişlerinden herhangi birisi satıldığı zaman ortak hususi yol sebebiyle şeff' olurlar."¹⁷⁷

Diğer fıkıh konularına göre nispeten girift olan bu konuyu daha anlaşılır kılmak için örnek olay/suret-i mesele üzerinden anlatacak olursak; aşağıdaki gibi çeşitli işlem basamaklarını aşamalarla gösteren şema ve notlarla izah edilmesi daha faydalı olur.

¹⁷⁷ Çeker, *Fıkıh Dersleri-1*, 146, 147.

Şekil 2.3: Şüf'a Öncelik Sırası ve Kısa Açıklamaları

2.3.4. Önce akdin unsurlarından kişileri/tafları öğrenelim!

Şüf'a hakkı, öncelik sıralaması hem özel su yolu hem özel çıkmaz sokak yolu gibi iki önceliğin yoğun olduğu 1 no'lu alandır. Sıralamaya göre sonra 2, sonra 3 no'lu sonra 4 (çeşitli durumlara göre) no'lu bölge gelir. 5 no'lu bölge şüf'a hakkının söz konusu olmadığı alanın dışındadır.

0-"1. Bölgede 6 no'lu ve k" kişilerinin Ortak/Şerik Olduğu "6-k" kodlu Arazinin Satılık Olması Durumunda; (Kesin Kararlı 6 no'lu kişinin sattığını veya k kişisi ile ikisinin sattıklarını düşünelim!).

1-6 ve k Kodlu Yerin Sahipleri, Satıcı 6 ve k: Bayi'/A Kişisi/Mülk Sahibi /Yer Sahibi/1. Kişi/1. Taraflar / Ortak Kamile-k kişisi de şerik-müşteri olarak satın almak isteyebilir bu takdirde ilk önce şüf'a hakkı O'nundur.)

2-Şüf'a Hakkı Olan Kesin Alıcı, Şefi': Şüf'adar/B Kişisi/Sahib-i Şüf'a/Şüf'a Hakkı Sahibi /Şüf'a Sahibi 2. Kişi/2. Taraf/Kesin alıcı Şüf'adar muhtemel müşteriye göre müşteri konumunda gözükebilir ama onun satın alma fiyatını diğer muhtemel müşteriler belirlediği için onu tam müşteri sayamayız. Yani adeta şüf'adar kendini bir mengenenin iki dişi (bayi' ile müşteri arasında tehdit altında hissettiğinden eziliyor).

3-Malına Mal Ekleyecek Muhtemel Alıcılar/Talipler/İstekliler: Müşteri/C Kişisi/Şüf'a Mükellefi/ Meşfû'un Aleyh/3.Kişi/3.Taraflar/k Kişisi (Satılan Akarda Şerik/ Ortak). Öncelik sırasına göre 1) 4, 5, 7, 8 No'lu Grup Sulak Tarlalar Sahipleri, 2) 1, 2, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19 rakamlı grup akar sahipleri, 3) a-ı harfli grup akar sahiplerine sıra gelir. Bunlar, hususi su ve hususi yol gibi birlikte kullandıkları/irtifak haklarında ortak oldukları için hakları birbirine karıştığı için bunlara satılan malda ortakdan ayrı olarak birbirine karışan anlamında halîtenir.

4-Bu üçüncü gruptan da şüf'a hakkını kullanan çıkmazsa ve daha önce hakkını kullanmamışsa 7 no'lu bitişik komşu/câr-ı mülâsık öncelik sahibi olur. Burada artık şüf'a hakkı biter.

Bunlardan sonra tamamen yabancılara sıra gelir. Bunların yakın ve uzak olmalarının önemi yoktur: 5 ve 7 No'lu bitişik komşu da satın alıp, mülküne katıp mülkünü çiftlemezse (sözlük anlamı akıldakalıcılık olsun diye verilmiştir)/şüf'a hakkından

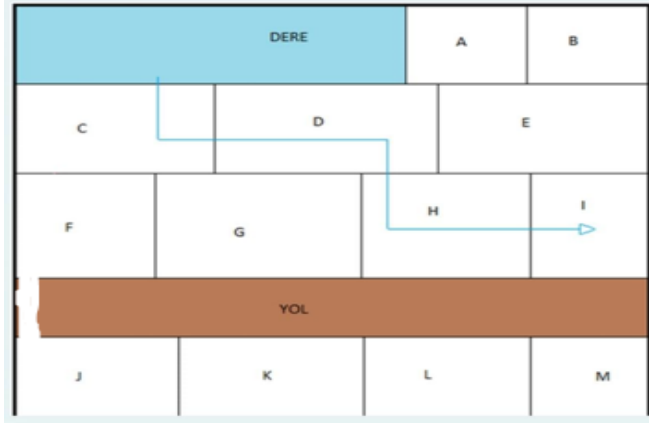
yararlanmazsa; bu kendi içinde kapalı bölgenin haricindeki umumi nehir kenarındaki A, B, C kişilerine ve karşı taraftaki umûmî yolun kenarındaki I, II, III kişilerine sıra gelir. Bunlar da öncelikte umumi yol ve nehrin kenarında olmaları nedeniyle eşittir.

2.3.5. Sonra akdin unsurlarından taşınmazları öğrenelim!

5-6 No'lu Sulak Tarla: Meşfû'/Meşfû'un fih/bayii'n yeri/kısaca şüf'a/şüf'a hakkına mahal-konu arazi/şüf'a hakkının oluşmasına neden arazi / kendisi nedeniyle şüf'a hakkı ileri sürülen taşınmaz-gayr-i menkul mal-mülk/sulak tarla/pirinç tarlası

6-7 No'lu Hususî Su Kanalı Kenarı Tarla: meşfû'un bih/sefi'in mülkü/şüf'adarın mülkü/şüf'a sahibinin mülkü/şüf'a hakkının doğmasına sebep olan şüf'adarın mülküne denir.

2.3.6. Daha kısa tek örnek üzerinden açıklayacak olursak aşağıdaki krokiye göre örnek bir olay verebiliriz:

Şekil 2.4: Özel Su Yolu/Hakk-ı Şirb Örneği Üzerinden Şüf'a Hakkı ve Öncelik Sıralaması

Soru: Yukarıdaki şekil 3'teki görselde bulunan dere, araziler arasına girip orada kaybolup çıkmaz, özel bir su kaynağı yani hakk-ı şirb oluşturmaktadır. Aynı şekilde yol da çıkmaz bir sokak/tarik-i hass oluşturmaktadır. I tarlası, arazide şüf'a hakkı olmayan kimselerden Hüseyin'e 1.000.000 liraya satılmıştır. Görselde bulunan arsa malikleri bu satıştan bir hafta sonra haberdar olmuşlardır. B, D, E, F ve J tarlalarının malikleri satılan I arazisinde Şüf'a hakları bulunduğunu ileri sürerek mahkemeye başvurmuşlardır. A, C, G, H kodlu tarla sahipleri herhangi bir talepte bulunmamıştır. C, D, H, I dışındaki araziler, sulamayı ya kendi mülklerinde bulunan kuyudan ya da dereye bitişik olduklarından doğrudan dereye yapmaktadırlar. Neticede birbiriyle husumete girince mahkeme talepte bulunan tarla maliklerinin bu taleplerine nasıl karşılık vermelidir? Gerekçeli olarak açıklayınız!¹⁷⁸

Cevap:

- 1-B tarlasının hakk-ı şirb/özel su arkı nedeniyle şüf'a hakkı yoktur.
- 2-D tarlası sahibi için hakk-ı şirb vardır.
- 3-E, bitişik komşuluk nedeniyle sonuncu olarak şüf'a hakkı sahibidir.
- 4-F ve J hakk-ı tarik ve mürûr/özel-çıkılmaz yol hakkı: aynı yolu kullanma sebebiyle ikinci öncelikli şüf'a hakkı sahibidirler. Eğer bu yol çıkar yol/genel yol/tarik-i 'amm olsaydı o

¹⁷⁸ Yasir Beyatlı, "Kaynak Kişi", *İslam Hukuku-4 Ders Notları ve Sözlü Beyanları*, Bartın 2023.

zaman J, K, L, M'nin tamamının yol sebebiyle şüf'a hakkı yoktu.

5-C ve H, hakk-ı şirb nedeniyle şüf'a hakkına sahipken talepte bulunmamıştır.

6-A'nın ortak hakk-ı şirb/su arkı nedeniyle şüf'a hakkı yoktur.

7-G'nin tarik-i hass nedeniyle şüf'a hakkı olsa da ikinci önceliklidir.

8-O halde mahkeme, hakk-ı şirb nedeniyle şüf'a hakkına dayanarak birinci öncelikli olarak I tarlasını satın alma hakkını D isimli tarla sahibine verilmesine hükmetmiştir.

Sonuç

Şüf'a hakkı irtifak haklarından özel su yolundan su alma, özel yolu kullanma ve bitişik komşuluk gibi haklara sınırlandırma getiren bir hak çeşididir. Şüf'a hakkının maksat ve hikmeti, genel çevreden bağımsız kapalı bir alanda muhtemel zarar görenlerin malın satımı durumunda muhtemel zararlarının giderimidir. Ayrıca komşuların tanıdığı bildiği kişilerle gayrimenkul komşuluk yapmak istemesi yönüyle komşuluk hakkının bir gereğidir. Hanbelîler hariç tüm mezheplere göre bu hak, herkes tarafından ileri sürülebilir. Din farkının bir önemi yoktur. Şüf'a hakkına sahip olmak için meşfu'n bihin yani şüf'a hakkı söz konusu olan şüf'adarın arazisinin, bedelli akitlerle mülkiyete geçirilmiş olması gerekir. Şüf'a hakkının kullanımında öncelik kısaca ve sırasıyla; satılan malda ortaklık, irtifak haklarında ortaklık (özel yol, özel su kanalı, su tahliye hakkı) ve bitişik komşuluk şeklindedir. İlk önce herhangi müşterek akar sahibi ortakları sonra herhangi ikisinde aynı anda hak sahibi olan aranır sonra diğer şüf'adarlara hak tanınır.

Mülk sahibi, meşfu'yu satarken ilan etmeli, şefi' de bu ilana ya sözlü şahitler huzurundan ya mahkemeye başvurma ile talep etmelidir. Şüfa hakkı, asli ayni sınırlı mülkiyet haklarında biri olup komşu haklarından dolayı mülkiye sınırlandıran, yenilik doğuran bir hak çeşididir. Şüf'a hakkı sabit olduktan sonra onu düşürmek için hile yapmak fukahânın ittifakı ile mekruhtur.

Şüf'a hakkı, taşınmazını satan bayi' ile müşteri arasında üçüncü şahsın şüf'a hakkı sahibi/şefi' olduğu hukûkî bir durumdur. Şüf'a hakkı sahiplerinin birden fazla olması durumunda konu, daha problematik hale gelebilmektedir. Bunun için gerektiğinde fıkıh öğretiminde bazen meselecî yöntemi bazen de mücerred yöntem kullanılmalıdır. Bunun yanında örnek olay örgüsü/suret-i mesele üzerinden şemalardan da istifade edilmelidir. Ana konuyla ilgili terimlerin eş anlamlarını verilerek, hatırlatıcı zekâ teknikleri kullanılarak, doğrudan anoloji tekniğiyle benzer örnekler kullanılarak, çeşitli alıştırmalar yapılarak vb. konular işlenmelidir. Aksi halde şüf'a konusu gibi bol terimli girift fıkıh konularının öğretimi, öğrencilerce zor olarak değerlendirilecektir. Makale sonunda konunun özünü anlatma sadedinde örnek bir ders işleniş verilmıştır. Bu anlatım ve sunum tarzında problem çözme yöntemiyle metin analiz tekniği kullanılmıştır. Bu tarz bir öğretim tarzı diğer fıkıh konuları için de bir model olabilir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – IThenticate
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - IThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça / References

- Abdalmün'im, Muhammed Abdurrahmân. *Mu'cemu'l-mustalahâtî'l-elfâzi'l-fikhiyye*. 3 Cilt. Kahire-Kazablanka: Daru'l-fađile/Daru'l-i'tişam, 1419/1999.
- Akgündüz, Ahmet. *Mecelle Ta'dilleri ve Gerekçeleriyle Birlikte Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. çev. Raşit Gündoğdu vd. 4 Cilt. İstanbul: DİB Yayınları, 2017.
- Ansay, Sabri Şakir. *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*. Ankara; Turhan Kitabevi, 4. Basım, 2002.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* 5/2 (2019), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Morgan, G. - Smircich, L. "The Case for Qualitative Research". *Academy of Management Review* 5/4 (1980), 491-500.
- Berki, Ali Himmet. *Açıklamalı Mecelle*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1985.
- Beyatlı, Yasir. "Kaynak Kişi". *İslam Hukuku-4 Ders Notları ve Sözlü Beyanları*. Bartın 2023.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âşâr*. Erişim 21 Nisan 2023. <https://www.hadisveritabani.info/hadis/ara>
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn. *Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ. 10 Cilt. Mekke: Mektebetü dâri'l-bâz, 1994.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1988.
- BK, Borçlar Kanunu. *Resmî Gazete* (29/4/1926). Kanun No. 818. Erişim 5 Mayıs 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.818.pdf>
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Bedrettin Çetiner. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.
- Burhanpurlu, Şeyh Nizâm. *Fetâva'l-Hindiyîye'l-'Alemgiriyîye fî mezhebi'l-İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'mân*. thk. Abdüllatif Hasen Abdurrahman. 16 Cilt. Bulak: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2000.
- Çeker, Orhan. *Fıkıh Dersleri-1*. Konya: Tekin Kitabevi, 2014.
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. *Ehl-i Re'y ve Ehl-i Hadisin Fıkhi Yaklaşımları*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2020.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Borçlar Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2020.
- D&G, Dim & Gürses Hukuk ve Danışmanlık. "Şüf'a Hakkı (Ön alım Hakkı)". Erişim 1 Mayıs 2023. <https://124.im/9zp1xN>
- Demiralay, Betül. *İslâm Hukuku ve Türk Hukukunda Ön Alım Hakkı (Şüf'a)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

- Dirik, Mehmet. *İslâm Hukukunda Şüf'a*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022. Mehmet
- Arslan, Mehtap. "Öğretim Teknikleri". *Fatih Projesi ve Fizik Eğitimi Eba İçerik ve Uygulamalar*. Sites.google.com. Erişim 22 Ağustos 2024. <https://sites.google.com/view/mehtaparslan/%C3%B6%C4%9Fretim/%C3%B6%C4%9Fretim-teknikleri>
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *Sünen*. thk. Bedrettin Çetiner. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2005.
- Ergün, Mehmet. "İslâm Hukukunda Hukuka Aykırılık". Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/2 (Aralık 2018), 271–294. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/587401>
- Erturhan, Sabri. *Temel Fıkıh Bilgileri*. Konya: Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Gamrâvî, Muhammed ez-Zührî. *es-Sirâcü'l-vehhâc şerhu 'alâ metni'l-Minhâc*. İstanbul: Eser Neşriyat, b.y., ts.
- Golden, Brighid. "Enabling critical thinking development in higher education through the use of a structured planning tool". *Irish Educational Studies* 42/4 (2023), 949-969. <https://doi.org/10.1080/03323315.2023.2258497>
- Gözler, Kemal. *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, 20. Basım, 2023.
- Habibullah, Khudayberen. *İslâm Hukukunda Şüf'a*. İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016. <https://openaccess.29mayis.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12723/2538?show=full>
- Halebî, İbrâhîm. *Mülteka'l-ebhûr*. Dersaadet – İstanbul : Matbaa-i Osmaniye, 1309
- Hamevî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, *Gamzu 'uyuni'l-besâir şerhu kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Hasûne, Fuâd Abdürraûf el-Carcâvî. *Ahkâmu's-şüf'a fi's-şeri'ati'l-İslâmiyye*. Gazze: İslâm Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karşılaştırmalı Fıkıh Bölümü, 2000. https://library.iugaza.edu.ps/book_details.aspx?edition_no=134483
- HMK, Hukuk Muhakemeleri Kanunu. *Resmî Gazete* (4/2/2011). Kanun No. 6100. Erişim 5 Mayıs 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6100.pdf>
- HUMK, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu. *Resmî Gazete* (2, 3, 4/7/1927). Kanun No. 1086. Erişim 5 Mayıs 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/5.3.1086.pdf>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşkî. *Hâşiyetü Reddî'l-muhtâr 'alâ Dürri'l-Muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr li-fıkhi Ebî Hanîfe*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fıkr, 2000.
- İbn Emîru Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed el-Halebî. *et-Takrîr ve't-tahbîr 'ale't-tahrîr fi usûli'l-fıkh*. tsh. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Askalânî. *ed-Dirâye fi tahrici ehâdisi'l-Hidâye*. nşr. Abdullâh Hâşim el-Yemânî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1964.

İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, thk. Muhammed Münir Dimaşkî. 11 Cilt. Mısır: İdaretü't-taba'e'l-münîre, 1352.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğnî*. thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. 15 Cilt. Riyad: Dâru 'alemi'l-kütüb, 1997.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. nşr. Abdullâh Alî el-Kebîr. 15 Cilt. Beyrut: Dârü's-sadr, 1990.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2002.

İbn Nüceym, Zeynülabidin b. İbrâhîm el-Mısırî el-Hanefî. *el-Eşbâh ve'n-nezâir (Şerhi Gamz ile Birlikte)*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-'ilmiyye, 1985.

İbn Nüceym, Zeynülabidin b. İbrâhîm el-Mısırî el-Hanefî. *Fetâvâ İbn Nüceym (el-Fetâvâ'z-zeyniyye) (Hulâsa-i İbn Nüceym)*. Tercüme: Hasan Re'fet b. İbrâhîm Rüşdî el-İstânbûlî. İstanbul: Şeyh Yahya Matbaası, 1872.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî. *Bidâyetü'l-müçtehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî, 4 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2004.

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm. *Kitâbü'l-İcmâ'*. Tercüme ve Giriş: Abdülkadir Şener. Ankara: Gaye Matbaası, 1983.

Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985, 1986, 1987.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul : Nesil Yayınları, 1991.

Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-Şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-'Arabî, 1982.

Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed. *el-Muhtasar*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, b.y., 1977.

Köklü, Nilgün. "Örnek Olay Çalışma Metodları". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 27/2 (2019), 771-779. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000372

Mahmutoğlu, Yakup. "İslâm Hukukunun Kazuistik Yapısı Üzerine". *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/1 (2012), 131-151. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduhfd/issue/22977/245788>

Mâlik b. Enes. *Muvatta'*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları – Dârü Sahnûn, 1992.

Merginânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyetü'l-Mübtedî*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-erkâm, 2006.

Mevkûfâtî, Midillili Mehmed Efendi. *Kitâb-ı Mevkûfât*. 2 Cilt. Dersaadet: Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye Matba'ası, 1318.

Mevsîlî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*. 5 Cilt 1 Cilt İçinde. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.

MK, Medeni Kanun. *Resmî Gazete* (4/4/1926). Kanun No. 743. Erişim 5 Mayıs 2023. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-kanunu-medenisi-743>

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.

Narmanlioğlu, Ünal. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Veri Tabanı*. "Kanunun Anlam Bakımından Uygulanması". Erişim 15 Aralık 2021. <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/Narmanlioglu6.pdf>

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. Alî. *Sünen*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.

Optimisthub, Optimist Hub. "Görselin İçerik Açısından Önemi". Erişim 21 Mayıs 2022. <https://www.optimisthub.com/gorselin-icerik-acisindan-onemi.html>

Sâbık, Seyyid. *Fıkhu's-sünne*. 3 Cilt. Mısır: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî - Dârü'l-Hadîs, b.y., ts.

San'ânî, Muhammed b. İsmail, *Sübülü's-selâm şerhu Bulûğ'i'l-merâm min edilleti'l-ahkâm*. 2 Cilt. Beyrut: Dâr-u İhyâi't- Tûrâsî'l- 'Arabî, 4. Basım, 1960.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr-Dârü'l-Ma'rife, 1409/1989.

Şafak, Ali. *Hadislerde ve Mukayeseli Hukukta Şüf'a Hakkı Konusu ve Hak Sahipleri*. Erzurum: y.y, 1981.

Şafak, Ali. *Hukuk Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayıncılık, 1992.

Şâfi'î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1993.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc 'alâ metni Minhâci't-tâlibîn li'n-Nevevî*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.

TBK, Türk Borçlar Kanunu. *Resmî Gazete* (4/2/2011), Kanun No. 6098, Erişim 5 Mayıs 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6098.pdf>

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, 1992.

TMK, Türk Medeni Kanunu. *Resmî Gazete* (8/12/2001). Kanun No. 4721. Erişim 4 Mayıs 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

Türkan, Talip. *İslâm Hukuk Biliminde Hukuk Normu Kavramsal Analiz ve Geçerlilik Sorunu*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2003.

ULS, UniversityLifeStyle. "تعدد انشراك في الشفعة". Erişim 21 Haziran 2023. <https://universitylifestyle.net/تعدد-الانشراك-في-الشفعة/>

USCM, The United States Conference Of Mayors. "Pre-emption of City Authority in America by Richard Briffault Joseph P. Chamberlain (Professor of Legislation Columbia

Law School)” (Erişim 21 Ağustos 2024) <https://www.usmayors.org/wp-content/uploads/2023/06/USCM-Briffault-Preemption-Summary-June-4-2023.pdf>

Yıldırım, İlyas. “Şüf’a/Ön Alım Hakkı-Mecelle ve Türk Medeni Kanunu Merkezli Bir Mukayese”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16/31 (Nisan 2018), 317-336.

Zeyla’î, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Naşbü’r-râye tahrîcü ehâdisi’l-Hidâye*. 7 Cilt. Beyrut: Dârül’-kıbleti’s-sekâfeti’l- İslâmiyye vd., 1997.

Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühû*. 10 Cilt. Dımaşk: Dârü’l-Fikri’l-Mu’âsır, 34. Baskı, 2014.